

N O R S K R I F T

Redaksjon:

Bernt Fossetøl,	rom C236, Wergelands hus
Gudleiv Bø,	" C316, " " "
Åsfrid Svensen	" C318, " " "
Kjell Ivar Vannebo,	" C230, " " "

Manuskripter kan leveres direkte til disse eller sendes til:

NORSKRIFT

Institutt for nordisk språk og litteratur

Postboks 1013, Blindern

OSLO 3

Manuskriptene bør være skrevet på maskin i A4-format, med linjeavstand $1\frac{1}{2}$, marg ca. 4 cm. og med reine typer på et godt fargeband.

NORSKRIFT er et arbeidsskrift og er følgelig beregnet på artikler av foreløpig karakter. Ved eventuelle henvisninger til disse bør det derfor på en eller annen måte markeres at det dreier seg om utkast. Artiklene kan heller ikke mangfoldiggjøres uten tillatelse fra forfatterne.

Endre Mørck

IDENTITETSMARKERENDE RELATIVSETNINGER

1. INNLEIING

1.1. Formålet med dette arbeidet er å gi en analyse av setninger av denne typen:

- 1a Adam spiste det samme eplet som Eva {spiste, gjorde}
- b Adam spiste et anna eple enn Eva {spiste, gjorde}
- 2 Adam spiste et anna eple enn hva Eva gjorde
- 3a Adam spiste det samme eplet som Eva
- b Adam spiste et anna eple enn Eva
- 4a Adam spiste det samme eplet som det (som) Eva {spiste, gjorde}
- b Adam spiste et anna eple enn det (som) Eva {spiste, gjorde}

1.2. De som-setningene som har et korrelat som inneholder samme, slik som 1a, blir sjelden omtalt i grammatikkene, trulig fordi de likner så på de vanlige bundne relativsetningene. Western (1921:275) har et døme, og det er nettopp tatt med under omtalen av disse relativsetningene. Næs (1972:359, 362) har også et døme, og det står både blant de vanlige bundne relativsetningene og blant de relative tidssetningene, sjølv om han sier at denne setningstypen grenser til sammenlikningssetningene.

Derimot blir de tilsvarende enn-setningene med annen i korrelatet, slike som 1b, ofte nevnt. De blir omtalt sammen med sammenlikningssetningene, sannsynligvis pga. enn, og sammenlikningssetningene blir gjerne rekna som en eigen setningstype som ikke har noe med relativsetningene å gjøre. Se Falk & Torp (1900:263), Heggstad (1931:222), Johnsen (1962:53), Berulfsen (1967:167) og Beito (1970:319). Næs (1972:363) har også

et døme blant sammenlikningssetningene, men de blir av ham rekna som relative. Western (1921:282-283) sier bare at disse setningene vanligvis kalles sammenlikningssetninger. Han peker likevel på at de setningene som blir innledda med enn, må ses i sammenheng med de som har konjunksjonen som.

Den som har drøfta disse setningene grundigst, er Lie (1977; 1978; 1979). Vi kan oppsummere hans syn slik: Leddsetningene i 1 er sammenlikningssetninger. De er avledda av konstruksjoner som 4 ved at korrelatet for relativsetningen (dvs. pronomenet etter enn/som) og relativkonjunksjonen er strøket. Sammenlikningssetningene er derfor vanlige bundne relativsetninger. Setninger med enn hva (2) er tilsvarende ubundne relativsetninger. Når verbet i sammenlikningssetningene strykes, får vi sammenlikningsledd, slik som i 3.

Det er vanlig å se på sammenlikningsledd som reduserte sammenlikningssetninger. Se til dømes Heggstad (1931:165), Svendsen (1931:10), Johnsen (1962:53), Berulfsen (1967:167) og Torvik (1975:84). Slike konstruksjoner som vi har døme på i 2 og 4, har jeg derimot ikke sett omtalt andre steder enn hos Lie.

1.3. Jeg skal her behandle leddsetninger av den typen som vi har i 1, som en eigen setningstype. Denne typen kaller jeg identitetsmarkerende relativsetninger. (Når jeg gir døme på slike leddsetninger, tar jeg for det meste med både en som-setning og en enn-setning. Disse døma skulle tydelig nok vise at som- og enn-setningene er svært like. Noen annen begrunnelse for at som- og enn-setningene må reknes som én setningstype, skulle det ikke være nødvendig å gi.) Vi skal dessuten se at slike leddsetninger som vi har i 2, trulig hører til samme setningstype. Etter mi meining er de identitetsmarkerende relativsetningene ikke reduserte utgaver av konstruksjoner som 4, og jeg trur heller ikke at de kan reduseres til slike ledd som vi har i 3.

2. RELATIVSETNINGER

2.1. Om det skulle være noen tvil om at de identitetsmarkerende leddsetningene, er relative, trur jeg den tvilen forsvinner når

vi ser hvor godt de kan analyseres som relativsetninger. Jeg vil derfor ikke begrunne påstanden om at de er relative. I stedet skal jeg bruke plassen til å nevne en del (ofte velkjente) sider ved relativsetningene som det kan være nyttig å huske på når vi etterpå skal drøfte de identitetsmarkerende relativsetningene og beslekta konstruksjoner.

2.2. Aller først vil jeg minne om noe svært velkjent, nemlig at relativsetningene er knytta til et ledd i den overordna setningen, til et korrelat, som en ledd-del. En forutsetning for at vi skal kunne danne en relativsetning, er at korrelatet og et ledd i den underordna setningen har en form for identisk referanse.

Siden denne forutsetningen er til stede i:

5 Adam likte [_{NP1} hagen] [_S han budde i [_{NP1} hagen]]
kan vi få relativsetningene:

- 6 Adam likte hagen som han budde i
- 7 Adam likte hagen i hvilken han budde

2.3. Hos Jacobs & Rosenbaum (1968:200-202) finner vi det tradisjonelle synet at relativsetninger blir danna ved at den koreferensielle NPen i leddsetningen blir erstatta med et relativt pronomen (et hv-ord eller som i norsk), og at dette relative pronomenet blir flytta fram i leddsetningen dersom det ikke alt står først. Dette er der bare uttrykt i TG-grammatiske vendinger. Samtidig nevner Jacobs & Rosenbaum at det ikke er gitt noen forklaring på hvorfor preposisjoner blir stående igjen når som flyttes fram (6), men blir flytta fram sammen med hv-ord (7).

Morgan (1972) forklarer dette med at relativsetninger kan dannes på to måter. Den koreferensielle NPen i leddsetningen kan erstattes med et relativt pronomen (et hv-ord), og når det flyttes fram, følger preposisjonen med. Men den koreferensielle NPen kan også strykes, og da blir preposisjonen stående. Når NPen strykes, blir leddsetningen innledda med et relativord (som). Relativordet må reknes som en konjunksjon, for det oppfører seg ikke som pronomen (det viser ikke kjønn, tall og kasus).

Taraldsen (1977) holder fast ved at relativsetninger alltid blir danna ved pronominalisering og flytting. Det relative pronomenet (et hv-ord) kommer etter flyttinga framfor konjunksjonen som, og deretter strykes enten pronomenet eller som etter disse reglene (med denne innbyrdes ordninga):

8 hv → ∅ / NP _ S

9 som → ∅ / [COMP X _] NP X ≠ ∅

(Disse reglene forutsetter omskrivningsregelen S' → COMP S.

Regel 8 stryker et hv-ord som har kommet framfor S ved flytting til konjunksjonsplassen (COMP), når det kommer en NP rett framfor hv-ordet. Regel 9 stryker som når det også står noe anna på konjunksjonsplassen og en NP står etter konjunksjonsplassen.)

Ifølge Taraldsen er det valgfritt om en vil flytte preposisjoner fram sammen med den pronominaliserte NPen. Av 5 kan vi derfor få både 10 og 11.

10 Adam likte [NP hagen] [S' [COMP hvilken som] [S han budde i]]

11 Adam likte [NP hagen] [S' [COMP i hvilken som] [S han budde]]

Regel 8 fjerner hv-ordet i 10 og gir 6. Regel 9 kan ikke virke fordi X = ∅ når hv-ordet er fjerna. Regel 8 fjerner derimot ikke hv-ordet i 11 fordi preposisjonen står mellom det og NPen framfor. Her kan regel 9 virke og gi 7. Etter denne teorien er flytting av preposisjonen en valgfri transformasjon som vi kan la virke viss vi vil beskytte hv-ordet mot stryking.

Her har jeg latt Morgan og Taraldsen representere de to syna som står mot hverandre. Ellers kan jeg henvise til Bresnan (1977) og Chomsky (1977), som begge gir mange henvisninger til annen litteratur.

2.4. Bresnan og Chomsky har ulikt syn på hvordan setninger som 12 er danna.

12a Adam likte hagen som det fortelles at han budde i

b Adam likte [NP_i hagen] [S Konj det fortelles [S Konj han budde i [NP_i hagen]]]

Den koreferensielle NPen i relativsetningen kan stå i en ledd-

setning som er innfyrd i relativsetningen, som vi ser et døme på her. (Slike setninger tyder på at som fungerer som konjunksjon på linje med at.)

Bresnan meiner at relativsetninger kan dannes ved stryking (uten flytting), og at setninger som 12 ikke skaper vansker fordi strykningsregler kan formuleres med en variabel slik at det ikke trenger være noen fast avstand mellom de koreferensielle ledda. Chomsky hevder at det som strykes, først må flyttes fram, og i setninger som 12 skjer det ved flytting fram til nærmeste konjunksjonsplass og derfra videre til neste konjunksjonsplass.

2.5. Dette er ikke bare en diskusjon om hvordan relativsetninger blir danna. Mange forskjellige setningstyper er trukket inn i diskusjonen, og det er egentlig en diskusjon om hva slags transformasjoner grammatikken skal tillate. De spørsmåla som blir drøfta, er så innfkte og vidtrekkende at jeg ikke våger å ta standpunkt til hvilken teori som er rett.

I praktisk analyse spiller det dessuten liten rolle om strykninga skjer etter ei flytting eller uten noen flytting. Jeg kommer derfor ganske enkelt til å si at relativsetninger som har et hv-ord i overflatestrukturen, er danna ved flytting. Når det ikke er noe hv-ord i overflatestrukturen, kommer jeg til å si at relativsetningen er danna ved stryking.

2.6. Et spørsmål som det er vanskelig å finne noe svar på, er hvorfor enkelte relativsetninger bare kan dannes på en av mtene, til dømes hvorfor det bare er mulig med flytting i 13 og stryking i 14.

13 Eva plukka epler, {hva, *som} Adam ikke gjorde

14 Eva plukka epler, noe {som, *hva} Adam ikke gjorde

Reglene til Taraldsen, som blei gjengitt ovafor, gir heller ikke noen forklaring på hvorfor det er slik. De forteller bare når vi får hv-ord, og nr vi fr som i overflatestrukturen. Og egentlig gjør de ikke det en gang: Slik de nå står, er de i hvert fall altfor enkle.

Taraldsen sier sjølv at regel 8 ikke er nøyaktig nok formulert, for noen ganger skal ikke hv-ord strykes i den konteksten regelen gir. Slik er det med relative stødssetninger med hvor (15) og indirekte spørresetninger med en NP framfor spørrepro-nomenet (16).

15 Adam likte hagen hvor han budde

16 Adam spurte Eva hvem hun hadde fått eplet av
Jeg vil føye til at dette også gjelder for relativsetninger med VP som korrelat. Når denne VPen inneholder en NP slik som i 13, skulle egentlig regel 8 ha fjerna hv-ordet.

Vi har dessuten det motsatte problemet, nemlig at regelen ikke kan fjerne et hv-ord som må fjernes. Dette er tilfellet når korrelatet er et adverb og ikke en NP:

17 Nå som eplehausten er så god, har Eva mange epler å plukke

Vi kan også finne mangler ved regel 9. Denne regelen er formulert slik at som alltid blir strøket når hv-ordet står (7, 13, 15, 16) unntatt i indirekte spørresetninger når spørrepro-nomenet er subjekt:

18 Adam spurte hvem som hadde gitt Eva eplet

Her blir ikke som strøket siden det ikke kommer noen NP etter-på, men pga. denne formuleringa får vi problemer med setninger med hvis:

19a Adam budde i en hage hvis eier han av og til traff

b Adam budde i en hage [_S [_{COMP} hvis eier som]
[_S han av og til traff]]

20a Adam budde i en hage hvis eier av og til kom på besøk

b Adam budde i en hage [_S [_{COMP} hvis eier som]
[_S av og til kom på besøk]]

Regel 8 virker ikke her fordi et substantiv kommer mellom hv-ordet og setningen etterpå. Regel 9 kan så virke i 19 der en NP står etter som, men den virker ikke i 20 der det ikke er noen slik NP. Vi får altså ikke strøket som i 20 med regel 9.

Seinere skal vi se at regel 8-9 heller ikke kan gjøre skikkelig greie for fordelinga av hv-ord og som i de identitetsmarkerende relativsetningene (§ 7.5).

2.7. Vi skal så vende tilbake til 13-14. De har trulig disse underliggende strukturene:

- 21 Eva Pret [_{VP1} plukke epler] [_S Konj Adam ikke Pret
[_{VP1} plukke epler]]
- 22 Eva Pret [_{VP1} plukke epler] [_{VP1} noe] [_S Konj Adam ikke
Pret [_{VP1} plukke epler]]

Det er vanlig å si at setninger som 13 har VP som korrelat (Næss 1972:363-364; Lie 1979:108-109; en annen oppfatning har Papazian 1981:35-36). Det må da være VPen i leddsetningen som er pronominalisert og flytta fram. Det relativpronomenet som erstatter en VP, er nøytrumsforma hva. Siden verbet er et av de ledda som har blitt pronominalisert, må vi ha et proverb for å få uttrykt tempus.

Setning 14 er danna på en litt annen måte. I den har vi et ledd, noe, som står appositivt til VPen i den overordna setningen. Igjen ser vi at et pronomen i nøytrum er proforma for en VP. Denne proforma, som altså står som apposisjon til VPen i den overordna setningen, er korrelat for relativsetningen. I relativsetningen er VPen strøket. Her må vi også ha et proverb til å uttrykke tempus siden verbet er fjerna.

Fossestøl (1980:179) sier at når vi bruker verbet gjøre, erstatter vi verbalet og verbalnære ledd med det, mens gjøre blir bærer av tempus og modus. Denne beskrivelsen passer på mange setninger med proverb, både leddsetninger (23) og sideordna setninger (24).

23 Jeg leser ei bok {når, fordi, sjølv om, viss} du gjør det

24 Jeg leser ei bok, {og, men, for} du gjør også det

Det er likevel naturlig at leddsetningene i 13-14 inneholder gjøre, men ikke det, for det som det skal uttrykke, er i 13 pronominalisert og i 14 strøket.

Når vi har et hjelpeverb, fungerer det som proverb, og vi trenger da ikke gjøre til å uttrykke tempus sjølv om verbet er fjerna:

25 Eva måtte plukke epler, hva Adam ikke måtte

26 Eva måtte plukke epler, noe som Adam ikke måtte

2.8. I de ubundne relativsetningene og i tilsvarende bundne relativsetninger med pronomen som korrelat kan vi også ha bare hjelpeverb i leddsetningen.

27 Eva fikk plukke hva hun ville (plukke)

28 Eva fikk plukke det (som) hun ville (plukke)

Her ser det ut til at hjelpeverbet står aleine fordi verbet er strøket ved en eigen transformasjon (Lie 1978:22), og ikke fordi VPen er fjerna ved relativtransformasjonen.

Ubundne relativsetninger er korrelatlause. Egentlig er det ei sjølv motsing å snakke om korrelatlause relativsetninger (jf. § 2.2). Jeg syns det er naturlig å tenke seg at de ubundne relativsetningene har et ubestemt korrelat i djupstrukturen, og at dette blir strøket under avleinga. Viss korrelatet blir strøket før regel 8 virker, vil Taraldsens strykningsregler framleis virke riktig i setninger som 27-28.

På forskjellige måter kan vi gjøre det tydeligere at vi har ubundne relativsetninger (Western 1921:266; Heggstad 1931:211):

29a Eva fikk plukke hva hun enn ville

b Eva fikk plukke hva som helst hun ville

c Eva fikk plukke samme hva hun ville

2.9. Når vi nå har sett at verbet i visse tilfeller kan fjernes i relativsetningene, enten ved sjølve relativtransformasjonen (§ 2.7) eller ved en eigen transformasjon (§ 2.8), må det samtidig føyes til at det nok er vanligere at vi ikke kan gjøre det. I vanlige bundne relativsetninger med en NP som korrelat kan vi til dømes verken ha gjøre eller et hjelpeverb aleine:

30a Eva plukka de eplene som Adam ikke plukka

b *Eva plukka de eplene som Adam ikke gjorde

31a Eva måtte plukke de eplene som Adam ikke måtte plukke

b *Eva måtte plukke de eplene som Adam ikke måtte

Enda vanskeligere er det å fjerne det verbet som uttrykker tempus, altså Aux. Det kan vi ikke en gang gjøre i de tilfellene vi kan fjerne verbet:

32 *Eva plukka epler, hva Adam ikke

33 *Eva fikk plukke hva hun

2.10. Derimot kan vi som kjent stryke relativkonjunksjonen i vanlige bundne relativsetninger. Vi har brukt å si at som kan utelates når det ikke er subjekt (Falk & Torp 1900:244-246; Western 1921:271-272; Fossestøl 1980:182). Nå må vi i stedet si at som kan strykes når den NPen som blir strøket ved relativtransformasjonen, ikke er subjekt (34), men at som ikke kan strykes når denne NPen er subjekt i relativsetningen (35) (Faarlund 1980:35).

- 34a Adam budde i den hagen [_S som Eva stelte _]
b Adam budde i den hagen Ø Eva stelte
- 35a Adam budde i den hagen [_S som _ hette Eden]
b *Adam budde i den hagen Ø hette Eden

3. TILHØVET MELLOM DE IDENTITETSMARKERENDE RELATIVSETNINGENE OG SAMMENLIKNINGSETNINGENE

3.1. Lie meiner at de setningene som jeg kaller identitetsmarkerende relativsetninger, er vanlige sammenlikningssetninger. Vi skal altså ha samme type leddsetninger i 36 og 37.

- 36a Jeg leser den samme boka som du ({leser, gjør})
b Jeg leser ei anna bok enn du ({leser, gjør})
- 37a Han løper like raskt som du ({løper, gjør})
b Han løper raskere enn du ({løper, gjør})

Før vi ser på argumenta for og mot en slik analyse, vil jeg ta med noen flere døme:

- 38a Jeg leser den samme boka som de sier at du gjør
b Jeg leser ei anna bok enn de sier at du gjør
- 39a Han løper like raskt som de sier at du gjør
b Han løper raskere enn de sier at du gjør
- 40a Jeg leser den samme boka som det (som) du gjør
b Jeg leser ei anna bok enn det (som) du gjør
- 41a Han løper like raskt som det (som) du gjør
b Han løper raskere enn det (som) du gjør
- 42 Jeg leser ei anna bok enn hva du gjør
- 43 Han løper raskere enn hva du gjør

3.2. Lie (1978:13-16) gir disse argumenta for analysen sin:

1. Det er både som-setninger og tilsvarende enn-setninger i begge setningstypene.
2. Det er ofte samme verb i leddsetningen og i den overordna setningen, og da kan vi i begge setningstypene stryke verbet slik at vi bare får igjen et såkalt sammenlikningsledd.
3. Dersom vi da ikke stryker verbet i leddsetningen, kan vi ha et proverb i stedet. (Alt dette viser 36-37.)
4. Både når vi har identitetsmarkerende relativsetninger, og når vi har sammenlikningssetninger, kan vi ha ytringsverb etter som/enn (38-39).
5. Når verbet i leddsetningen og den overordna setningen ikke er identiske, er det ofte to verb med mange felles faktorer.
6. Lie sier dessuten at det i begge setningstypene er et ledd som har funksjon både i leddsetningen og den overordna setningen, og han framstiller den underliggende strukturen for 36-37 slik:

- 44a Jøg løser ei bok₁ (du løser ei bok₁)
b Jøg løser ei bok₁ (du løser ei bok_j)
45a Han løper raskt₁ (du løper raskt₁)
b Han løper raskt₁ (du løper raskt_j)

3.3. Det er ingen tvil om at de identitetsmarkerende relativsetningene og sammenlikningssetningene har enkelte fellestrekk. To av dem er nevnt ovafor, nemlig bruken av som/enn (pkt. 1) og muligheten for å ha en konstruksjon uten verb (pkt. 2). Et tredje fellestrekk er at vi har konstruksjoner med pronomen etter som/enn (40-41) som alternativ til begge setningstypene (Lie 1977:164-165). Dette skiller disse leddsetningene ut fra andre setningstyper.

3.4. De identitetsmarkerende relativsetningene og sammenlikningssetningene har også andre fellestrekk. Ovafor er bruken av proverb nevnt (pkt. 3). Men proverb finner vi i mange setningstyper. Lie (1978:21) nevner sjølv at vi kan ha gjøre som proverb i relativsetninger med en VP som korrelat (13). Vi har dessuten sett at gjøre fins i mange andre slags setninger (23-24). Dette er derfor ikke noe argument for å rekne de identitetsmarkerende relativsetningene og sammenlikningssetningene som én setningstype.

Slik er det også med noen andre fellestrekk. Vi kan ha ytrings-verb etter som/enn i begge setningstypene (pkt. 4), men alle relativsetninger kan være danna på denne måten (§ 2.4). Dessuten kan vi ha setninger med enn hva (42-43) som svarer til både de identitetsmarkerende relativsetningene og sammenlikningssetningene (Lie 1977:166). Men dette er heller ikke noe særegent, for det er mange typer relativsetninger som kan dannes ved framflytting av hv-ord.

3.5. La oss så se på Lies påstand om at verbet i identitetsmarkerende relativsetninger og sammenlikningssetninger ofte har mange faktorer felles med verbet i den heilsetningen som de inngår i, når verba ikke er identiske (pkt. 5). Hale (1970:41) har også observert at det må være visse likheter mellom verbet i en sammenlikningssetning og verbet i den overordna setningen. Dette er sikkert rett, men jeg trur Lie går for langt når han utvider dette til å gjelde også for de identitetsmarkerende relativsetningene. Mitt inntrykk er at vi står mye friere i valg av verb i dem enn i sammenlikningssetningene. Det er ikke godt å bevise det, men jeg kan i hvert fall gi et døme:

- 46 Hun røyker den samme tobakken som han {røyker, dyrker, selger}
- 47 Hun røyker tobakk like ofte som han {røyker, *dyrker, *selger}

Derimot er det ikke så vanskelig å vise at de identitetsmarkerende relativsetningene og sammenlikningssetningene ikke kan ha samme underliggende struktur (pkt. 6). En identitetsmarkerende relativsetning som 36 har nok som underliggende struktur noe slikt som 44, der de indekserte NPene på en eller annen måte er koreferente (se § 7.3) slik at relativtransformasjonen kan virke og stryke NPen i leddsetningen. Men 37 har neppe en så enkel underliggende struktur som 45. Det kan ikke være de indekserte adverbiala som gjør at relativtransformasjonen kan virke, for vi kan jo ha adverbial i overflatestrukturen:

- 48 Han løper like raskt som du løper seint

I sammenlikningssetningene er det trulig et anna slags adverbial som er koreferent med et adverbial (like, mer) i den overordna setningen, og det er dette adverbialet som må strykes

ved relativtransformasjonen, mens andre ledd eventuelt kan strykes når de er identiske med tilsvarende ledd i den overordna setningen (Chomsky 1977:120-124). Den underliggende strukturen til 37 kan vi da (svært forenkla) framstille slik:

- 49a Han løper like_i raskt (du løper x_i raskt)
b Han løper mer_i raskt (du løper x_j raskt)

Om vi sammenlikner 36 med en liknende setning med sammenlikningssetning:

- 50a Jeg leser like mange bøker som du ({leser, gjør})
b Jeg leser flere bøker enn du ({leser, gjør})

kan vi lett se en skilnad på den identitetsmarkerende relativsetningen og sammenlikningssetningen. I den første kan vi ikke sette inn noen NP, mens vi kan gjøre det i den siste:

- 51a *Jeg leser den samme boka som du leser ukeblad
b *Jeg leser ei anna bok enn du leser ukeblad
52a Jeg leser like mange bøker som du leser ukeblad
b Jeg leser flere bøker enn du leser ukeblad

Dette har naturligvis sammenheng med at det er en NP som er korrelat for en identitetsmarkerende relativsetning, og derfor en NP som strykes i leddsetningen ved relativtransformasjonen, mens det er et adverbial som er korrelat for sammenlikningssetninger og strykes i dem.

Denne forskjellen gjør at vi kan danne ulike spørsmål til setninger med identitetsmarkerende relativsetninger og til setninger med sammenlikningssetninger (jf. Huddleston 1967:102). Bare 36 kan være svar på 53, og bare 50 kan være svar på 54.

- 53 {Hva, hva slags bok} leser du?
54 Hvor mange bøker leser du?

Det er også en annen skilnad som det er lett å få øye på. Der vi har å gjøre med identitetsmarkerende relativsetninger, har korrelatet bestemt form når leddsetningen blir innledda med som, og ubestemt form når leddsetningen blir innledda med enn, (se 1 og 36), men når vi har sammenlikningssetninger, har "korrelatet" alltid ubestemt form (50 og 52).

Lie (1977:163-164) har for øvrig sjølv pekt på at det er en semantisk forskjell på de ledda som etter hans mening sammen-

liknes i 36 og 37. I 36 er det fysiske gjenstander, og de hører til et uordna sett. I 37 er det egenskaper, og de hører til et ordna sett fordi de er grader på en skala. Lie konkluderer med at vi i 36 har "ungradable comparison" og i 37 "gradable comparison".

Etter mi meining er det bare i sammenlikningssetningene noe sammenliknes. I de identitetsmarkerende relativsetningene vil jeg si at det ikke er snakk om sammenlikning, bare markering av identitet eller manglende identitet (§ 7.2).

3.6. Som sagt har de identitetsmarkerende relativsetningene og sammenlikningssetningene mange fellestrekk. Men bare noe av dette er særegent for disse to setningstypene, mye er typisk for flere setningstyper, bl.a. andre typer relativsetninger. Siden det samtidig er trekk av nokså grunnleggende karakter som skiller dem, syns jeg det må være mest forsvarlig å rekne dem som to ulike slag relativsetninger.

4. TILHØVET MELLOM DE IDENTITETSMARKERENDE RELATIVSETNINGENE OG KONSTRUKSJONER MED PRONOMEN OG RELATIVSETNING ETTER 'SOM' / 'ENN'

4.1. De setningene som Lie rekner som sammenlikningssetninger, dvs. både de identitetsmarkerende relativsetningene (36) og sammenlikningssetningene (37), vil han avlede av de tilsvarende konstruksjonene med pronomeren og relativsetning etter som/enn (40-41). Jeg skal prøve å vise at de identitetsmarkerende relativsetningene neppe har denne avleiinga. (På omtrent samme måte kan en argumentere for at heller ikke sammenlikningssetningene har denne avleiinga.)

4.2. Lie (1977:164-166) trekker fram tre forhold:

- a. Det er alltid mulig å bruke konstruksjonen med pronomeren og relativsetning etter som/enn i stedet for en identitetsmarkerende relativsetning.
- b. Relativsetninger med et pronomeren som korrelat kan ofte erstattes av en ubunden relativsetning som innledes med hv-ord (døme i 27-28). De relativsetningene som har et pronomeren etter som/enn som korrelat (40), kan også ofte erstattes av

en ubunden relativsetning (42).

c. Det fins setninger der pronomenet etter som/enn ikke kan strykes:

55 Jeg ser ikke andre enn han som står der
Ifølge Lie tyder dette på at det som jeg kaller identitetsmarkerende relativsetninger, er vanlige relativsetninger med strøket korrelat og strøket relativkonjunksjon.

En fordel ved denne analysen er at den gir høve til en mer systematisk beskrivelse:

- d. Nå kan som/enn alltid reknes som preposisjoner, ikke som konjunksjoner i setninger som 36 og som preposisjoner i setninger som 40 (Lie 1977:181-183).
- e. Alle sammenlikningskonstruksjonene kan sies å inneholde to såkalte "comparative elements" (de understreka ledda i døma nedafor), enten i overflatestrukturen (56) eller i den underliggende strukturen (57 \Leftarrow 56), (Lie 1977:168-170).

56 Jeg tok samme buss som den dere tok

57 Jeg tok samme buss som Ø dere tok

4.3. Det at konstruksjonene med pronomen og relativsetning etter som/enn kan brukes i stedet for identitetsmarkerende relativsetninger (pkt. a), kan være et tegn på at de siste er avleda av de første, men det er ikke noe bevis for det. Vi kan like gjerne se på dem som to uavhengige konstruksjoner.

Viss setninger som 42 virkelig er ubundne relativsetninger, kan de tale for den avleiinga som Lie foreslår, (pkt. b). Vi må da tenke oss at setningene i 36 er danna av 40 ved fakultativ stryking av korrelatet, på samme måte som 42 er danna ved obligatorisk stryking av korrelatet (jf. § 2.8). Det må være noe slikt Lie har i tankene. Ellers er det vanskelig å skjønne hvordan han kan bruke setninger med enn hva som argument for analysen sin. Men nå er det slett ikke sikkert at disse setningene er korrelatlause. Trulig er de heller identitetsmarkerende relativsetninger danna ved flytting (§ 6).

Et problem ved avleiinga til Lie er at slike setninger som 55 gjør det vanskelig å formulere en regel som stryker pronomenet etter som/enn, for den kan jo ikke virke unntakslaut (pkt. c).

Et anna problem ved denne avleinga er Lie (1977:180) inne på når han sier at det er en forskjell på de relativsetningene som står til et pronomen etter som/enn og andre vanlige relativsetninger (forkorta RC) "not in the internal structure of the clause, but in the fact that the head of the RC can be, and most often is deleted". Siden leddsetningen er en vanlig relativsetning, er det rart at korrelatet så lett skal kunne strykes. Vanligvis kan vi jo ikke stryke korrelatet til en vanlig relativsetning.

Et litt merkelig forhold ved Lies teori er at vi skal kunne stryke verbet når korrelatet og relativkonjunksjonen er strøket (36), men ikke når de står (40). Det er vanskelig å se hvorfor stryking av verbalet skulle være avhengig av at korrelatet og konjunksjonen er strøket. (Denne innvendinga faller riktignok bort viss det er rett, som jeg meiner, at de identitetsmarkerende relativsetningene ikke kan reduseres til sammenlikningsledd (§ 8.3).)

Lie har rett i at det er en fordel å kunne gi en generell karakteristik av som/enn (pkt. d), men vi skal seinere se at vi i hvert fall delvis kan oppnå dette på en annen måte enn Lie gjør (§ 7.4).

Og det at setninger med pronomen og relativsetning etter som/enn har to "comparative elements", mens setninger med identitetsmarkerende relativsetninger ikke har det (pkt. e), kan godt tolkes som et tegn på at det er heilt ulike konstruksjoner.

4.4. Det som Lie nevner, taler altså ikke entydig for at de identitetsmarkerende relativsetningene er danna ved stryking av korrelat og relativkonjunksjon. Tvert imot er det trekk som taler mot dette. Jeg syns derfor ikke det er noen grunn til å rekne med den avleinga som Lie har foreslått.

5. KONSTRUKSJONER MED PRONOMEN OG RELATIVSETNING ETTER 'SOM' / 'ENN'

5.1. Vi skal likevel ikke forlate setningene med pronomen og

relativsetning etter som/enn ennå:

- 58a Jeg leser den samme boka som den (som) du leser
b Jeg leser ei anna bok enn den (som) du leser
59a Adam spiste det samme eplet som det (som) Eva spiste
b Adam spiste et anna eple enn det (som) Eva spiste
60a Jeg leser den samme boka som det (som) du gjør
b Jeg leser ei anna bok enn det (som) du gjør
61a Adam spiste det samme eplet som det (som) Eva gjorde
b Adam spiste et anna eple enn det (som) Eva gjorde

5.2. Først skal vi se på de setningene som ikke har proverb i relativsetningen (58-59). For å vise hvilken form disse setningene har, tar jeg med en underliggende struktur til 58:

- 62a Jeg Pres lese [_{NP1} den samme boka] som [_{NP1} den]
[_S Kobj du Pres lese [_{NP1} den]]
b Jeg Pres lese [_{NP1} ei anna bok] enn [_{NPj} den]
[_S Kobj du Pres lese [_{NPj} den]]

Den overordna setningen inneholder to sammenlikningsledd, og det andre samsvarer i kjønn og tall med det første. Leddsætningen inneholder et ledd som er identisk med det andre sammenlikningsleddet, og dette leddet blir strøket ved relativtransformasjonen. (Muligens burde jeg ikke her snakke om sammenlikningsledd siden jeg skiller mellom sammenlikningssetninger og identitetsmarkerende relativsetninger og disse ledda hører sammen med de identitetsmarkerende relativsetningene. Jeg kommer likevel til å bruke benevnelsen sammenlikningsledd på tradisjonelt vis.)

Disse relativsetningene er som andre vanlige bundne relativsetninger. Vi kan til dømes ikke stryke verbet i dem (jf. § 2.9):

- 63a *Jeg skal lese den samme boka som den (som) du skal
b *Jeg skal lese ei anna bok enn den (som) du skal

5.3. Når vi har proverb i relativsetningen, er korrelatet, dvs. det andre sammenlikningsleddet, alltid det (60-61). Dersom vi sier at gjøre er et proverb som erstatter et anna verb (Lie 1977:165; 1978:14), må vi også si at 60-61 er avleda av de tilsvarende setningene i 58-59. Men ei slik avleiing fører med seg at korrelatet for relativsetningen må endres til det (når det ikke alt har den forma). Det at dette er nødvendig, tyder på at

gjøre ikke erstatter et anna verb. Det er jo uvanlig at ei endring i en leddsetning skal kreve ei endring i den overordna setningen.

5.4. Det kan se ut til at vi har utbrytingskonstruksjoner i 60-61, for når en infinitiv er brutt ut, får vi det i den overordna setningen og gjøre i leddsetningen (Fretheim 1970:53).

Med 60 som døme skal jeg vise hvilken avleiing vi i så fall må tenke oss. Utgangspunktet må da være den underliggende strukturen til en setning med en identitetsmarkerende relativsetning (i dette tilfellet setning 36, med fullt verb). I leddsetningen virker så utbrytingstransformasjonen, og vi får:

- 64a Jeg Pres lese [_{NPi} den samme boka] som det er lese
[_{NPi} ei bok] (som) du gjør
b Jeg Pres lese [_{NPi} ei anna bok] enn det er lese
[_{NPj} ei bok] (som) du gjør

De understreka ledda må vi så stryke slik at vi får 60. Slik stryking kan vi muligens ha siden vi i den overordna setningen har Aux - V - NP, de samme ledda som må strykes (viss vi bare reknar er i utbrytingskonstruksjonen som uttrykk for Aux). Et lite problem får vi riktignok viss Aux-ledda er ulike, dersom de til dømes uttrykker ulike tempora, men stryking av Aux ser ut til å være mulig i slike tilfeller (Bach 1968:99).

Men viss vi ikke også reknar med en regel som flytter det (og som), vil denne avleiinga gi galt resultat når det koreferensielle leddet i relativsetningen står i en innføydd leddsetning. Den vil gi 65 i stedet for 66.

- 65a *Jeg leser den samme boka som de sier at det (som) du gjør
b *Jeg leser ei anna bok enn de sier at det (som) du gjør
66a Jeg leser den samme boka som det (som) de sier at du gjør
b Jeg leser ei anna bok enn det (som) de sier at du gjør
Denne avleiinga må derfor forkastes.

5.5. Jeg vil i stedet gå ut fra at 60-61 har liknende underliggende struktur som 58-59, men at relativtransformasjonen virker på et mer omfattende ledd enn i dem. Som døme vil jeg nytte en underliggende struktur til 60:

- 67a Jeg Pres [_{VP1} lese den samme boka] som [_{VP1} det]
[_S Konj du Pres [_{VP1} lese den]]
b Jeg Pres [_{VP1} lese ei anna bok] enn [_{VPj} det]
[_S Konj du Pres [_{VPj} lese den]]

Den overordna setningen inneholder her også to sammenlikningsledd, og vi må rekne med at det andre samsvarer i kjønn og tall med det første, dvs. at det er proform for en VP. Leddsetningen inneholder et ledd, nemlig VPen, som er identisk med det andre sammenlikningsleddet, og dette leddet blir strøket ved relativtransformasjonen. Fordi verbet i leddsetningen blir strøket ved relativtransformasjonen, må gjøre settes inn som bærer av tempusmarkeringa.

Når det fins et hjelpeverb som kan vise tempus, trenger vi ikke ha med gjøre.

- 68a Jeg skal lese den samme boka som det (som) du skal
b Jeg skal lese ei anna bok enn det (som) du skal

Siden det her ikke er strøket noe mer enn det som er strøket ved relativtransformasjonen, er det ikke så rart at 68 er grammatisk i motsetning til 63.

Relativsetningene i 60-61 minner mye om de relativsetningene med strøket VP som vi så på tidligere (§ 2.7). I alle disse relativsetningene har vi proverb, enten gjøre eller et hjelpeverb, og gjøre står alltid aleine, aldri sammen med det. Relativsetningene i 60-61 likner spesielt mye på slike relativsetninger som ikke står direkte knytta til den VPen som er korrelat, men som står til en apposisjon til VPen (14). Alle disse setningene har et pronomen som korrelat, og disse pronomena er proformer for VPen i den overordna setningen. De pronomena som er proformer for en VP, er i alle tilfellene nøytrumsformer.

Nå kan vi lett forklare hvorfor vi kan flytte fram objektet i 58, men ikke i 60.

- 69a Den samme boka som den (som) du leser, leser jeg
b Ei anna bok enn den (som) du leser, leser jeg

- 70a *Den samme boka som det (som) du gjør, leser jeg
b *Ei anna bok enn det (som) du gjør, leser jeg

Ved flyttinga blir objektet skilt fra verbet slik at vi ikke

lenger har noen VP i den overordna setningen som fungerer som første sammenlikningsledd. Objektet oppfattes aleine som første sammenlikningsledd, og siden det er maskulinum, kan vi ikke ha det som andre sammenlikningsledd.

5.6. Når det første sammenlikningsleddet er en NP i nøytrum, har det andre sammenlikningsleddet samme form som når det første sammenlikningsleddet er en VP. Da kan vi bare se på verbet i leddsetningen om det er en NP eller en VP som er strøket ved relativtransformasjonen. I det første tilfellet har vi fullt verb i leddsetningen (59). I det andre tilfellet har vi proverb i leddsetningen (61).

6. IDENTITETSMARKERENDE RELATIVSETNINGER DANNA VED FLYTTING

6.1. Vi har alt sett noen døme på at vi kan ha hva etter enn. Det er i hvert fall mulig når det er proverb i leddsetningen (71), men for meg virker setningen mindre velforma når det er fullt verb i leddsetningen (72). (Jmfør at Lie (1977) bare har døme med gjøre eller være i leddsetninger med enn hva.) Etter som kan vi ikke ha hva (73) (Lie 1977:191).

71 Adam spiste et anna eple enn hva Eva gjorde

72 ?Adam spiste et anna eple enn hva Eva spiste

73 *Adam spiste det samme eplet som hva Eva {spiste, gjorde}

Nedafør skal jeg først og fremst drøfte slike setninger som klart er grammatiske, men jeg skal også si litt om de setningene som er mindre velforma.

6.2. Lie (1977:166) meiner at leddsetningen i 71 er en ubunden relativsetning fordi vi kan ha en tilsvarende som-setning med et pronomer som korrelat (jf. omtalen av de ubundne relativsetningene i § 2.8):

74 Adam spiste et anna eple enn det (som) Eva gjorde

Men vi kan ikke omskrive setninger som 71 på samme måte som vi kan omskrive de ubundne relativsetningene:

75a *Adam spiste et anna eple enn hva Eva enn gjorde

b *Adam spiste et anna eple enn hva som helst Eva gjorde

c *Adam spiste et anna eple enn samme hva Eva gjorde

Dette viser at vi her neppe har å gjøre med ubundne relativsetninger.

6.3. I stedet vil jeg foreslå at vi analyserer leddsetningen i 71 som en identitetsmarkerende relativsetning, og at vi ser på den som et alternativ til leddsetningen i 76.

76 Adam spiste et anna eple enn Eva gjorde
Den underliggende strukturen til 71 og 76 er trulig:

77 Adam Pret [_{VPi} spise et anna eple] [_S enn Konj Eva Pret
[_{VPj} spise et eple]]
Viss VPen i leddsetningen pronominaliseres og flyttes fram, får vi 71, og viss den strykes, får vi 76.

Det er naturlig å tenke seg at relativsetningen i 71 har en VP som korrelat, og at den er danna ved pronominalisering og flytting, for den likner på de vanlige relativsetningene som har VP som korrelat (jf. § 2.7). I begge typene er det proverb, og begge har hva som relativpronomen. Da har vi fått ei forklaring på hvorfor hva er det eneste hv-ordet som kan stå etter enn (Lie 1977:191). Seinere skal vi også se at det er gode grunner til å rekne med at en VP er strøket ved relativtransformasjonen i setninger som 76 (§ 8.2).

6.4. Det ser altså ut til at de identitetsmarkerende relativsetningene kan dannes på to måter liksom de fleste andre typene av relativsetninger. Det eneste som er litt spesielt, er at den relativtransformasjonen som pronominaliserer og flytter et ledd i leddsetningen, bare kan virke når det er to VPer som er koreferensielle, og dessuten bare når de to VPene ikke er identiske.

Dette er likevel ikke noe heilt enestående. Bresnan (1975:72; 1976:383) godtar at enkelte sammenlikningssetninger kan være danna ved flytting, sjølv om hun meiner at de aller fleste er danna ved stryking. Det må dessuten være noe ved relativsetninger med en VP som korrelat som fremmer bruken av relativpronomen. Vi har jo sett at vanlige bundne relativsetninger med VP som korrelat bare kan dannes ved pronominalisering og flytting (se setning 13 i § 2.6).

6.5. Setning 78 viser at som kan stå etter enn hva.

- 78a Russen foretok seg ikke noe anna enn hva som blei gjort hver 17. mai
- b *Russen foretok seg ikke noe anna enn hva blei gjort hver 17. mai

Dette tyder på at det ikke er enn som er relativkonjunksjon. Alle relativsetninger har trulig relativkonjunksjonen som på konjunksjonsplassen i den underliggende strukturen (mer om dette i § 7.4), og når relativsetningen blir danna ved pronominalisering, blir hv-ordet flytta framfor som slik at de står sammen på konjunksjonsplassen (jf. Lie 1977:198; Taraldsen 1977: 214-217). Etter et hv-ord blir som oftest strøket:

- 79a *Russen foretok seg ikke noe anna enn hva som den gjorde hver 17. mai
- b Russen foretok seg ikke noe anna enn hva den gjorde hver 17. mai

Når det ikke er noen NP som kommer etter konjunksjonsplassen, må som stå (78). Men når det kommer en NP etterpå, må som strykes (79). Det er det samme forholdet som vi finner i indirekte spørresetninger, og som kan derfor strykes med regel 9 (se § 2.6).

6.6. Til slutt skal vi ta for oss de setningene med enn hva som har fullt verb i leddsetningen (72). Et fullverdig verb hører egentlig ikke heime i en relativsetning med hva som relativpronomen, for hva er proform for VP, og når vi har fullt verb, kan det ikke være VP som er pronominalisert.

Grunnen til at slike setninger likevel er delvis akseptable, er muligens analogi:

80 Adam spiste et anna eple enn det (som) Eva {spiste, gjorde}

81 Adam spiste et anna eple enn Eva {spiste, gjorde}

82 Adam spiste et anna eple enn hva Eva {?, gjorde}

Når vi ellers har valget mellom fullt verb og proverb, venter vi nesten at vi skal ha begge mulighetene her også.

7. IDENTITETSMARKERENDE RELATIVSETNINGER DANNA VED STRYKING

7.1. De fleste identitetsmarkerende relativsetningene blir dannet ved stryking. Svært ofte er det, som i vanlige relativsetninger, bare en NP som blir strøket ved relativtransformasjonen. Når verba i leddsetningen og den overordna setningen er ulike, kan vi ikke stryke mer uten at betydningen blir endra.

83a Adam spiste det samme eplet som Eva plukka

b Adam spiste et anna eple enn Eva plukka

84a Adam Pret spise [_{NP_i} det samme eplet]

[_S Konj Eva Pret plukke [_{NP_i} et eple]]

b Adam Pret spise [_{NP_i} et anna eple]

[_S enn Konj Eva Pret plukke [_{NP_j} et eple]]

Men når verba er like, kan vi ofte velge om vi vil nøye oss med å stryke en NP, eller om vi vil stryke heile VPen (§ 8.2).

De identitetsmarkerende relativsetningene kan avledes av en underliggende struktur som er svært lik den underliggende strukturen til de vanlige bundne relativsetningene. Noen skilnader er det likevel: Korrelatet for identitetsmarkerende relativsetninger inneholder alltid samme/annen. Identitetsmarkerende relativsetninger kan dannes sjølv om NPen som strykes ved relativtransformasjonen, ikke er identisk med NPen i korrelatet, og i de setningene strykes relativkonjunksjonen som nesten alltid.

7.2. Det som skiller de identitetsmarkerende relativsetningene fra vanlige bundne relativsetninger, er mer semantiske enn syntaktiske forhold. Som sagt tidligere (§ 2.2) er identisk referanse en forutsetning for danning av vanlige relativsetninger. Men når vi har identitetsmarkerende relativsetninger, blir ikke identisk referanse tatt for gitt, tvert imot blir det framheva at vi har to identiske ledd (83a), eller at vi ikke har to identiske ledd (83b). Dette blir framheva med samme/annen i korrelatet. Siden det her blir lagt særlig vekt på å markere referanseforholda, skulle det passe å bruke betegnelsen identitetsmarkerende relativsetning.

7.3. Denne beskrivelsen av referanseforholda har jeg fra Lie (1979:110). Men fordi Lie gjerne vil se på også setninger med enn som vanlige relativsetninger, drøfter han referanseforholda

i slike setninger nærmere, og han kommer fram til at det er en form for identisk referanse i dem også (Lie 1978:16-18).

Lie tar utgangspunkt i disse døma:

85a Jeg leser den samme boka som du leser

b Jeg leser ei anna bok enn du leser

Han sier at det er rimelig å tolke 85a slik at det er tale om to ulike bøker med samme tittel. For at vi da skal kunne tale om identisk referanse, må vi si at de koreferensielle ledda refererer til "mengden av alle bøker av X som har tittelen Y". I 85b refererer derimot de to ledda til "mengden av alle bøker". "Forskjellen mellom setninger med som og enn er altså ikke at de med som har referensiell identitet og de andre ikke, men at en i konstruksjoner med som eksplisitt hevder at referenten i OS og LS er den samme eller av samme slag, mens en i konstruksjoner med enn eksplisitt hevder at referenten i OS ikke er identisk med eller av samme slag som referenten i LS, sjøl om de hører til samme mengde." (OS og LS er forkortinger for oversetning og leddsetning.)

Døma til Lie er litt spesielle fordi de inneholder ordet bok, som har to betydninger: den fysiske gjenstanden bok og mengden av de bøkene som har samme tittel. Fordi det er mulig å tale om referanse til en mengde i 85a, får Lie den setningstypen til å se ut til å ha en viss likhet med den setningstypen vi har i 85b, der det at de to gjenstandene hører til samme mengde, er det eneste grunnlaget for å tale om en slags identisk referanse.

Men denne likheten mellom som- og enn-setningene faller bort om vi ser på til dømes:

86a Adam budde i den samme hagen som Eva budde i

b Adam budde i en annen hage enn Eva budde i

I 86a kan det bare være tale om referanse til den fysiske "gjenstanden" hage og ikke til noen mengde av hager med felles egenskaper. Jeg syns at det dermed blir noe søkt å prøve å få til en slags identisk referanse i 86b ved å si at det refereres til mengden av alle hager.

Jeg trur at vi må slå oss til ro med at det er en motsetning mellom syntaks og semantikk i de identitetsmarkerende relativ-

setningene som blir innledda med enn. Den syntaktiske konstruksjonen forutsetter identisk referanse, mens det skal uttrykkes at vi ikke har identisk referanse. Denne motsetningen kan forklare hvorfor andre konstruksjoner ofte blir foretrukket framfor identitetsmarkerende relativsetninger med enn (se § 9.3).

Det er ikke noe enestående med en slik motsetning mellom syntaks og semantikk. I en del tilfeller viser det seg "at semantikken og syntaksen ikkje blir "einige"", sier Faarlund (1978: 14), og han gir et godt døme på dette:

- 87a Karl har ikkje dei nødvendige kunnskapane, {har han vel, *har han ikkje}?
- b Karl manglar dei nødvendige kunnskapane, {gjer han ikkje, *gjer han vel}?

I 87a har vi ei nekting, og tilhengerspørsmålet kan derfor ikke være nekta. Semantisk sett inneholder 87b også ei nekting siden manglar er synonymt med har ikkje, men syntaksen krever likevel nekting i tilhengerspørsmålet. Syntaks og semantikk stemmer altså ikke over ens.

7.4. Vi har tidligere sett at som kan stå etter enn hva (§ 6.5). Nå skal vi også se at som kan stå etter enn aleine, jf. døme som 88 (Western 1921:282) og 89 (Næs 1972:363).

- 88 Det var noe annet enn som folk var vant til
- 89 Å komme hjem ble i sannhet annerledes for Erik enn som han hadde drømt om

Ellers er det mange grammatikker som nevner at som kan stå etter enn, men oftest blir utelatt, man de har bare døme med enn som i sammenlikningssetninger (Falk & Torp 1900:236; Heggstad 1931:208; Svendsen 1931:116; Johnsen 1962:53; Beito 1970:319).

Ofte har enn blitt sett på som et ord med samme funksjon som som (Western 1921:204-205, 282-283; Næs 1972:363). Men det at vi kan ha enn (hva) som, viser at dette ikke kan være rett. I stedet for å rekne enn som relativkonjunksjon vil jeg si at enn er en partikkel som markerer at vi har en relativsetning som er danna ved stryking eller flytting av et ledd som ikke er identisk med korrelatet. Det er ikke så unaturlig å bruke enn som en slik partikkel, for enn brukes ellers når vi har to ledd som er ulike eller ikke-identiske (se døme 124 i § 8.3.2).

Identitetsmarkerende relativsetninger med enn har altså sannsynligvis alltid relativkonjunksjonen som i den underliggende strukturen, men etter enn må som nesten alltid strykes. Ei liknende stryking av en konjunksjon hadde vi i norrønt. Nygaard (1906:252) nevner at når sammenlikningsleddet etter enn var en at-setning og at kom rett etter enn, blei konjunksjonen utelatt, jf. disse døma:

- 90a annat skal sætt vera at segja með Norðmönnum, en Tosti jarl fœri frá Haraldi konungi...
b annat skal satt at segja með Norðmönnum en þat, at Tosti jarl fari frá Haraldi konungi Sigurðarsyni

Det er ikke bare overflateformene med enn (hva) som som tyder på at enn-setningene blir innledda med som i den underliggende strukturen. Denne fordelinga av grammatiske og ugrammatiske setninger tyder på det samme:

- 91a *Adam blei påkjørt av en annen bil enn ___ kjørte på Eva
b Adam blei påkjørt av en annen bil enn Eva blei påkjørt av ___
92a Jeg leser ei anna bok enn læreren gjennomgår ___ i timene
b *Jeg leser ei anna bok enn ___ blir gjennomgått i timene
93a Adam blei påkjørt av den samme bilen som kjørte på Eva
b Adam blei påkjørt av den samme bilen som Eva blei påkjørt av
94a Jeg leser den samme boka som læreren gjennomgår i timene
b Jeg leser den samme boka som blir gjennomgått i timene

Det ser som sagt ut til at vi må stryke som etter enn. Men vi kan ikke stryke som når det er subjektet som er strøket ved relativtransformasjonen (§ 2.10). Derfor er 91a og 92b ugrammatiske. Når andre ledd enn subjektet er strøket ved relativtransformasjonen, kan vi derimot godt stryke som. Derfor gjør det heller ikke noe om som obligatorisk er strøket i 91b og 92a. Derimot kan vi normalt ikke stryke som i identitetsmarkerende relativsetninger når som ikke står etter enn, og derfor spiller det ikke noen rolle hva som er strøket ved relativtransformasjonen i 93-94.

7.5. Siden det her har vært snakk om stryking av relativkonjunksjonen, passer det å vende tilbake til Taraldsens strykingss-

regler (regel 8-9) for å se hvordan de virker i de identitetsmarkerende relativsetningene.

Regel 8 er bare nødvendig viss alle relativsetningene er danna ved pronominalisering og framflytting av relativpronomenet. Denne regelen skal fjerne hv-ord fra COMP-leddet, som i de identitetsmarkerende relativsetningene får denne forma etter flyttinga: [COMP (enn) hv som]. Når enn er med, kan vi ha relativpronomen (hva), men oftest må det fjernes. Regel 8 kan neppe fjerne hv-ord i enn-setninger, for enn hindrer trulig hv-stryking på samme måte som en framflytta preposisjon. Når enn ikke er med, dvs. i som-setninger, har vi aldri relativpronomen. De vil alltid bli fjerna med regel 8, for så vidt jeg kan skjønne, vil det aldri være noe (til dømes en framflytta preposisjon) som hindrer regelen i å virke.

Regel 9 er mer interessant, for en slik regel vil vi trenge uansett hvordan vi rekner med at relativsetninger er danna. Vi har tidligere sett at regelen virker riktig i identitetsmarkerende relativsetninger med enn hva (§ 6.5). I som-setningene virker den også riktig, for der blir som aldri strøket siden det aldri står noe framfor som (dvs. $X = \emptyset$). Derimot virker den ikke riktig i enn-setningene. Der er det alltid noe framfor som, nemlig enn (dvs. $X \neq \emptyset$). Regelen skal da stryke som når en NP kommer etterpå, og det gjør den også, jf. setning 91b og 92a. Men som skal etter regelen ikke strykes når det ikke kommer en NP etterpå. Vi skulle altså vente:

95 *Adam blei påkjørt av en annen bil enn som kjørte på Eva

96 *Jeg leser ei anna bok enn som blir gjennomgått i timene

Men disse setningene er like ugrammatiske som de tilsvarende setningene med strøket som, (91a og 92b).

8. STRYKINGER I IDENTITETSMARKERENDE RELATIVSETNINGER

8.1. Vi har alt sett på to strykingregler som virker i de identitetsmarkerende relativsetningene: Den ene er relativtransformasjonen, og den andre er regelen for stryking av som etter enn. Nå skal vi se om vi også må rekne med at andre strykingregler kan virke i disse setningene når de har flere ledd

som er identiske med ledd i den overordna setningen, enn det som er nødvendig for at vi skal kunne danne en relativsetning. Vi skal ta utgangspunkt i døma nedafor.

- 97a Kari likte den samme mannen som Eva likte
b Kari likte en annen mann enn Eva likte
- 98a Kari likte den samme mannen som Eva gjorde
b Kari likte en annen mann enn Eva gjorde
- 99a Kari likte den samme mannen som Eva
b Kari likte en annen mann enn Eva
- 100a Adam kjøper de samme avisene i Oslo som han kjøper i Bergen
b Adam kjøper andre aviser i Oslo enn han kjøper i Bergen
- 101a Adam kjøper de samme avisene i Oslo som han gjør i Bergen
b Adam kjøper andre aviser i Oslo enn han gjør i Bergen
- 102a Adam kjøper de samme avisene i Oslo som i Bergen
b Adam kjøper andre aviser i Oslo enn i Bergen
- 103a Adam kjøper de samme avisene som han sier (at han kjøper)
b Adam kjøper andre aviser enn han sier (at han kjøper)

Setninger som 103 skal jeg ikke si mye om. Jeg skal ganske enkelt gå ut fra at vi fakultativt kan stryke at-setningen (jf. Lie 1978:15). De andre setningene skal vi se nærmere på.

8.2. En underliggende struktur til 97-98 må være:

- 104a Kari Pret [_{VP} like [_{NP} den samme mannen]]
[_S Konj Eva Pret [_{VP} like [_{NP} mannen]]]
b. Kari Pret [_{VP} like [_{NP} en annen mann]]
[_S enn Konj Eva Pret [_{VP} like [_{NP} mannen]]]

Relativtransformasjonen må fjerne NPen i leddsetningen slik at vi får 97. Spørsmålet er hvordan 98 er danna. Jeg kan tenke meg to muligheter: Den ene er at verbet i leddsetningen blir strøket ved en eigen transformasjon etter at relativtransformasjonen har fjerna NPen. Den andre er at relativtransformasjonen har fjerna VPen i stedet for bare NPen. (Både stryking av verb og stryking av VP har vi døme på i andre typer relativsetninger, se § 2.7-2.8.) Jeg skal vise at den andre forklaringa må være

den riktige.

8.2.1. Ofte består en VP av mer enn et verb og en NP. Det kan til dømes være verb og to NPer (105) eller verb og preposisjonsuttrykk (106).

- 105a Kari Pret [_{VP} misunne Adam [_{NP} den samme hagen]]
[_S Konj Eva Pret [_{VP} misunne ham [_{NP} hagen]]]
b Kari Pret [_{VP} misunne Adam [_{NP} en annen hage]]
[_S enn Konj Eva Pret [_{VP} misunne ham [_{NP} hagen]]]
106a Kari Pret [_{VP} forelske seg i [_{NP} den samme mannen]]
[_S Konj Eva Pret [_{VP} forelske seg i [_{NP} mannen]]]
b Kari Pret [_{VP} forelske seg i [_{NP} en annen mann]]
[_S enn Konj Eva Pret [_{VP} forelske seg i [_{NP} mannen]]]

Relativtransformasjonen må i det minste stryke en NP. Vi får da:

- 107a Kari misunte Adam den samme hagen som Eva misunte ham
b Kari misunte Adam en annen hage enn Eva misunte ham
108a Kari forelska seg i den samme mannen som Eva forelska
seg i
b Kari forelska seg i en annen mann enn Eva forelska seg i

Viss vi så godtar at relativtransformasjonen kan stryke heile VPen, har vi dessuten forklart hvordan vi får:

- 109a Kari misunte Adam den samme hagen som Eva gjorde
b Kari misunte Adam en annen hage enn Eva gjorde
110a Kari forelska seg i den samme mannen som Eva gjorde
b Kari forelska seg i en annen mann enn Eva gjorde

Men viss verbet strykes med en eigen transformasjon etter at relativtransformasjonen har fjerna en NP, får vi:

- 111a *Kari misunte Adam den samme hagen som Eva gjorde ham
b *Kari misunte Adam en annen hage enn Eva gjorde ham
112a *Kari forelska seg i den samme mannen som Eva gjorde i
b *Kari forelska seg i en annen mann enn Eva gjorde i

Da trenger vi i tillegg en regel som fjerner indirekte objekt, og en regel som fjerner preposisjoner. Det er altså mer tungvint å avlede setninger med proverb på denne måten enn ved å si at de er danna ved at heile VPen er strøket ved relativtransformasjonen.

8.2.2. Vi kan ikke alltid velge om vi vil ha fullt verb eller proverb i leddsetningen. Det er såleis ikke mulig med proverb når leddsetningen kommer framfor verbalet i den overordna setningen (113), og når det er subjektet i leddsetningen som er strøket ved relativtransformasjonen (114).

- 113a Den samme mannen som Eva {likte, *gjorde}, likte Kari
b [_{NP} Den samme mannen] [_S Konj Eva Pret [_{VP} like
[_{NP} mannen]]] Pret like Kari
- 114a Kari likte den samme mannen som {likte, *gjorde} Eva
b Kari Pret [_{VP} like [_{NP} den samme mannen]] [_S Konj
[_{NP} mannen] Pret [_{VP} like Eva]]

Viss vi rekner med at vi får proverb når VPen blir strøket ved relativtransformasjonen, er det lett å forklare hvorfor proverb er umulig her. I 113 har vi bare en NP og ingen VP som kan være korrelat. I 114 er ikke VPen i leddsetningen identisk med VPen i den overordna setningen. I begge tilfellene er det umulig å stryke VPen ved relativtransformasjonen.

Viss vi derimot rekner med at verbet blir strøket ved en eigen transformasjon, er det ikke så enkelt å forklare hvorfor proverb er umulig. Det skulle ikke være noe som hindra verbet i å bli strøket ved en slik transformasjon her.

8.2.3. Noen ganger kan det se ut til at vi ikke kan forklare bruken av proverb med at en VP er strøket ved relativtransformasjonen.

En slik setning er:

- 115a Adam spiste nok det samme eplet som Eva {spiste, gjorde}
b Adam spiste nok et anna eple enn Eva {spiste, gjorde}
- De to VPene er ulike siden VPen i den overordna setningen inneholder et adverbial som ikke fins i VPen i leddsetningen:
- 116a Adam Pret [_{VP} spise nok [_{NP} det samme eplet]]
[_S Konj Eva Pret [_{VP} spise [_{NP} eplet]]]
b Adam Pret [_{VP} spise nok [_{NP} et anna eple]]
[_S enn Konj Eva Pret [_{VP} spise [_{NP} eplet]]]

Dette skulle hindre stryking av VPen i leddsetningen, og dermed skulle vi ikke kunne ha proverb. Men egentlig er ikke dette adverbialet noe problem: Lorentz (1979:129-132) rekner med at

et setningsadverbial står framfor subjekts-NP'en i djupstrukturen, og at det kommer på den plassen det har i 115, etter forskjellige flyttinger, nemlig adverbialinnflytting, affikshopping og inversjon. Relativtransformasjonen må virke før affikshoppinga siden det bare er verbet, og ikke tempusmarkeringa, som blir fjerna når en VP blir strøket ved relativtransformasjonen. Relativtransformasjonen virker altså før adverbialet har kommet inn i VP'en i den overordna setningen, og vi kan derfor uten vansker stryke VP'en i leddsetningen.

La oss så se på hvordan 100-101 er avleda. Vi kan her kanskje tenke oss at den underliggende strukturen er:

- 117a Adam Pres [VP [VP kjøpe [NP de samme avisene]] i Oslo]
[S Konj han Pres [VP [VP kjøpe [NP avisene]] i Bergen]]
b Adam Pres [VP [VP kjøpe [NP andre aviser]] i Oslo]
[S enn Konj han Pres [VP [VP kjøpe [NP avisene]]
i Bergen]]

Her er leddsetningen knytta til den ytterste VP'en i den overordna setningen, men denne VP'en er ulik den tilsvarende VP'en i leddsetningen, og den ytterste VP'en i leddsetningen kan derfor ikke strykes. Derimot svarer den innerste VP'en og NP'en i leddsetningen til den innerste VP'en og NP'en i den overordna setningen. Men problemet er at leddsetningen verken er knytta til den innerste VP'en eller til NP'en i den overordna setningen, og jeg syns det er naturlig å rekne med at relativsetningen må være knytta til korrelatet når relativtransformasjonen virker og strykinga skjer. Derfor må vi gå ut fra 118 som underliggende struktur for 100 og 119 som underliggende struktur for 101.

- 118a Adam Pres [VP kjøpe [NP de samme avisene] [S Konj han
Pres kjøpe [NP avisene] i Bergen S] i Oslo]
b Adam Pres [VP kjøpe [NP andre aviser] [S enn Konj han
Pres kjøpe [NP avisene] i Bergen S] i Oslo]
119a Adam Pres [VP [VP kjøpe de samme avisene] [S Konj han
Pres [VP kjøpe avisene] i Bergen S] i Oslo]
b Adam Pres [VP [VP kjøpe andre aviser] [S enn Konj han
Pres [VP kjøpe avisene] i Bergen S] i Oslo]

Det kreves her en transformasjon i tillegg til relativtransformasjonen (som fjerner NP'en i leddsetningen i 118 og VP'en i leddsetningen i 119). Leddsetningene må ekstraponeres, så de kommer til slutt slik som i 100-101. En slik ekstraponering kan

vi godt tenke oss, og setninger som 100-101 skaper derfor heller ikke vansker for analysen.

8.3. Det neste spørsmålet som vi skal drøfte, er hvordan vi får setninger som 99. De kan være avleda av samme underliggende struktur som 97-98, dvs. av 104. Da må vi ha en eigen strykningsregel som stryker Aux etter at VPen først er fjerna ved relativtransformasjonen. Men som/enn-leddet trenger ikke være en redusert leddsetning. Det kan godt være et ledd som er generert i djupstrukturen. Jeg syns det er mye som tyder på at det siste er rett (se § 9.4 i tillegg til det som blir sagt i det følgende).

8.3.1. Når den VPen som er strøket ved relativtransformasjonen, står i en leddsetning i relativsetningen (120), kan vi ikke stryke Aux etter at relativtransformasjonen har virka (121).

120a Kari likte den samme mannen som det blei sagt at Eva gjorde

b Kari likte en annen mann enn det blei sagt at Eva gjorde

121a *Kari likte den samme mannen som det blei sagt at Eva

b *Kari likte en annen mann enn det blei sagt at Eva

Tidligere har jeg vært inne på at det i det minste må være et proverb i relativsetningene (§ 2.9). Her vil jeg bare ta med ett døme som viser det, nemlig en setning med enn hva, som trulig er en identitetsmarkerende relativsetning danna ved flytting:

122 Kari likte en annen mann enn hva (det blei sagt at) Eva gjorde

123 *Kari likte en annen mann enn hva (det blei sagt at) Eva

Det er derfor et unntak om 99 er danna ved Aux-stryking. Men det er vanskelig å finne noen årsak til dette unntaket. Dette er etter mi meining en god grunn til å rekne med at vi ikke har en redusert leddsetning, men et ledd som er generert i djupstrukturen, i setninger som 99.

8.3.2. Sannsynligvis vil \bar{v} ikke i noe tilfelle kunne avlede alle slike ledd av leddsetninger. Dersom som/enn-leddet i 124 skal være en redusert leddsetning, må den underliggende struk-

turen være noe slikt som 125.

124 Adam likte ikke andre biler enn Folkevogner

125 Adam likte ikke [_{NP1} andre biler] [_S enn Konj. han
likte [_{NP1} Folkevogner]]

Problemet er at nettopp den delen av setningen som ikke skal fjernes, må strykes ved relativtransformasjonen.

Det kan godt tenkes at som/enn-leddet i 99 er en redusert leddsetning, og at det tilsvarende leddet i 124 er generert i djupstrukturen. Men tvetydige setninger som 126 kan forklares på en mer generell måte om ingen slike ledd er reduserte leddsetninger. Vi må da gå ut fra at både subjektet og objektet i den overordna setningen i utgangspunktet kan fungere som første sammenlikningsledd og bli sammenlikna med det andre sammenlikningsleddet (som/enn-leddet). Men ofte er det av semantiske grunner umulig å tolke mer enn ett ledd (subjektet i 99 og objektet i 124) som første sammenlikningsledd, og da får vi entydige setninger. Men når ingen ledd er utelukka som første sammenlikningsledd, får vi tvetydige setninger:

126 Eva ansatte en annen gartner enn Adam

Grammatikken blir for øvrig ikke mer komplisert om ingen som/enn-ledd er reduserte leddsetninger, kanskje tvert om. Disse ledda kan ses på som en form for preposisjonsuttrykk (Næs 1972: 246; Lie 1977:181), og de må vi naturligvis likevel kunne generere.

8.3.3. Dersom 128 skal avledes av 127, kreves det en regel som erstatter personlig pronomen med refleksivt pronomen når leddsetningen er redusert til et ledd.

127a Kari likte den samme mannen som søstera {hennes, *si}
gjorde

b Kari likte en annen mann enn søstera {hennes, *si}
gjorde

128a Kari likte den samme mannen som søstera {si, *hennes}

b Kari likte en annen mann enn søstera {si, *hennes}

Men viss det i 127 er en leddsetning og i 128 et ledd i djupstrukturen, er pronomenbruken heilt normal, og vi slipper denne substitusjonen. (Vinje (1979:203) sier at bruken av refleksivt pronomen i setninger som 128 beviser at som/enn-leddet

har mista sin setningskarakter.)

Fullt så enkelt er det ikke å forklare vekslinga mellom subjeks- og objektsform av de personlige pronomena etter som/enn. (Dette spørsmålet har mest vært drøfta i samband med sammenlikningssetningene, se til dømes Western (1921:440-442) og Knudsen (1976:61-65), men det som blir sagt om dem, gjelder nok også for leddsetninger av den typen vi drøfter.) Når pronomenet står i en leddsetning, er naturligvis forma avhengig av funksjonen i setningen (129), men når vi bare har et ledd innleda med som/enn, kan både subjeks- og objektsforma nyttes (130).

129a Adam så den samme filmen som {jog, *meg} så

b Adam så en annen film enn {jog, *meg} så

130a Adam så den samme filmen som {jog, meg}

b Adam så en annen film enn {jog, meg}

Dersom 130 skal avledes av 129, må vi ha en regel som fakultativt erstatter subjeksforma med objektsforma når leddsetningen er redusert til et ledd. Men viss som/enn-leddet i 130 er et preposisjonsuttrykk, kan vi si at det er normalt med objektsform. Da trenger vi en fakultativ regel som gir det andre sammenlikningsleddet samme form som det første. I dette tilfellet forenkler vi altså ikke grammatikken ved å rekne med at sammenlikningsledda er generert i djupstrukturen, men vi kompliserer den heller ikke.

8.3.4. Hankamer (1973a) hevder at sammenlikningsledd ikke nødvendigvis er reduserte sammenlikningssetninger, sjølv om de også kan være det. Så vidt jeg har skjønt, resonnerer Hankamer slik:

Når vi har en sammenlikningssetning (131), kan vi ikke flytte ledd ut av denne setningen, verken ved spørreordframflytting (132) eller utbryting (133).

131 Per liker Kari bedre [_S enn han liker Lise]

132 *Hvem liker Per Kari bedre [_S enn han liker ___]?

133 *Det er Lise Per liker Kari bedre [_S enn han liker ___]

Dette gjelder sjølv om sammenlikningssetningen er redusert til:

134 Per liker Kari bedre [_S enn Lise]

Grunnen til at vi likevel kan få setninger som 136-137, er at

de er danna av 135, en setning som er lik 134, bortsett fra at den inneholder sammenlikningsledd i stedet for en redusert sammenlikningssetning.

135 Per liker Kari bedre [pp enn Lise]

136 ?Hvem liker Per Kari bedre [pp enn ___]?

137 ?Det er Lise Per liker Kari bedre [pp enn ___]

(Hankamer innrømmer at setninger som 136-137 ikke er velforma, men han meiner at de er merkbart bedre enn setninger som 132-133. Denne skilnaden uttrykker han med den markeringa som er nytta her.)

På engelsk (og norsk) faller reduserte sammenlikningssetninger (134) og sammenlikningsledd (135) sammen fonologisk, men på latin til dømes er de skilt. Der vil en redusert sammenlikningssetning bestå av konjunksjonen quam pluss det som er igjen av setningen, mens sammenlikningsleddet bare består av et ledd i ablativ.

I dømet ovafor er det objektet for et transitivt verb som står igjen i sammenlikningssetningen. På samme måte kan subjektet for et intransitivt verb stå igjen i en redusert sammenlikningssetning som faller sammen med et sammenlikningsledd.

Annløis er det med subjektet for transitive verb. Slike subjekt kan heller ikke flyttes ut av sammenlikningssetninger:

138 Per liker Kari bedre [s enn Lise liker henne]

139 *Hvem liker Per Kari bedre [s enn ___ liker henne]?

140 *Det er Lise Per liker Kari bedre [s enn ___ liker henne]

Slike sammenlikningssetninger kan også reduseres (141), men her fins det ikke noe tilsvarende sammenlikningsledd (142).

141 Per liker Kari bedre [s enn Lise]

142 *Per liker Kari bedre [pp enn Lise]

I dette tilfellet kan vi altså ikke ha to fonologisk like setninger med ulik syntaktisk struktur, slik som vi har i 134-135.

Det ser vi av at latin her bare har redusert sammenlikningssetning (som svarer til 141) og mangler konstruksjonen med ablativ (som svarer til 142). Vi ser det også om vi prøver å flytte ut NPen i preposisjonsuttrykket i 142. Da får vi setninger med samme form som 136-137:

143 ?Hvem liker Per Kari bedre [pp enn _]?

144 ?Det er Lise Per liker Kari bedre [pp enn _]

NPen i preposisjonsuttrykket i 142 skulle svare til subjektet i leddsetningen i 138. Vi burde derfor oppfatte 143-144 som om det er et ledd som svarer til subjektet i leddsetningen i 138, som er flytta. Men i stedet oppfatter vi 143-144 som om det er et ledd som svarer til objektet i leddsetningen i 131, som er flytta. 143-144 har altså ikke bare samme form, men også samme betydning som 136-137. Dette forklarer Hankamer med at det ikke fins noen setning som 142. Både 136-137 og 143-144 må være danna av 135. (Altså er 136 samme setning som 143 og 137 samme setning som 144.)

Vi skal nå gå tilbake til 129-130 og prøve å flytte ut ledd i disse setningene. (Jeg bruker bare enn-setningene som dømme på samme måte som Hankamer har valgt sammenlikningssetninger med enn.)

145 *Hvem så Adam en annen film enn så?

146 *Det var jeg Adam så en annen film enn så

147 ?Hvem så Adam en annen film enn?

148 ?Det var {jeg, meg} Adam så en annen film enn

Setning 147-148 er nok heller ikke heilt velforma, men de er klart bedre enn 145-146. Og viss det er rett, som Hankamer meiner, at muligheten til å flytte ut noe av som/enn-konstruksjonen er et tegn på at vi har en som/enn-konstruksjon som er ledd og ikke setning, så skulle denne prøven tyde på at vi i 130 har sammenlikningsledd og ikke en redusert leddsetning. Det samme gjelder naturligvis for 99, som har samme oppbygning som 130.

Leddet etter som/enn i 130 svarer til subjektet for et transitivt verb, jf. 129. I slike tilfeller skulle vi ifølge Hankamer ikke ha noe sammenlikningsledd, men her har vi det tydeligvis, for 147-148 oppfattes i hvert fall av meg som om de er danna av 130.

Det fins også sammenlikningsledd med tilsvarende sammenlikningssetninger som oppfører seg annleis enn de ifølge Hankamer skal:

149 Adam så en bedre film enn jeg så

150 Adam så en bedre film enn {jeg, meg}

151 ?Hvem så Adam en bedre film enn?

152 ?Det var {jøg, mөг} Adam så en bedre film enn

Flyttinga hindrer heller ikke her at vi oppfatter det andre sammenlikningsleddet som tilsvarende et subjekt for et transitivt verb.

Jeg syns derfor at det er vanskelig å opprettholde det hullet i systemet som setning 142 symboliserer. Vi må i det minste gå ut fra at vi alltid har på den ene sida reduserte sammenlikningssetninger og reduserte identitetsmarkerende relativsetninger og på den andre sida sammenlikningsledd.

Viss vi rekker med at det fins to parallelle konstruksjoner, slik som vi har døme på i 134-135, kan vi forklare pronomenbruken i 130 med at vi har subjektsform i den reduserte leddsetningen og objektsform i sammenlikningsleddet. Problemet er at da skulle vi også hatt to muligheter i 128, nemlig personlig pronomen i den reduserte leddsetningen og refleksivt pronomen i sammenlikningsleddet, men her er jo bare refleksivt pronomen mulig. Pronomenbruken etter som/enn kan altså ikke forklares med at vi har reduserte leddsetninger og djupstrukturgenererte ledd med samme form, tvert imot skaper denne pronomenbruken vansker for en slik teori.

Og etter mi meining er det så pass mye som tyder på at som/enn-konstruksjoner av den typen som vi har i 99, ikke er reduserte setninger, men bare djupstrukturgenererte ledd, at jeg vil rekne dem som det. (For ordens skyld bør det her føyes til at det fins enda en analyse av slike som/enn-ledd. Ross (1967:51-53) meiner at disse ledda er reduserte leddsetninger, men at de er omstrukturert til ledd ved at S-knuta er fjerna. Etter denne trebeskjeringa er det mulig å flytte ledd ut av det som opprinnelig var en leddsetning.)

8.3.5. Setning 153 kan ha samme betydning som begge variantene av 154.

153a Eva baker de samme kakene til jul som mora

b Eva baker andre kaker til jul enn mora

154a Eva baker de samme kakene til jul som mora {gjør, gjorde}

b Eva baker andre kaker til jul enn mora {gjør, gjorde}

Dersom vi avleder 153 av 154, får vi ei forklaring på hvorfor den er tvetydig. Men da må vi tillate at transformasjonen som fjerner Aux-leddet i leddsetningen i 154, bryter prinsippet om at det som strykes, skal kunne gjenfinnes. Transformasjonen må kunne fjerne et Aux-ledd som ikke er identisk med Aux-leddet i den overordna setningen, og etter strykninga vil det være uklart hva som er fjerna. Dette problemet slipper vi viss vi ikke reknar som/enn-ledda i 153 som reduserte sammenlikningssetninger. (Da står vi igjen med problemet å forklare hvorfor 153 kan oppfattes på flere måter. Det har trulig å gjøre med utenomspråklige forhold. Slike forhold er det vanskelig å få tatt omsyn til i en grammatisk beskrivelse.)

8.4. Om vi flytter noe ut av leddsetningene i 100-101, får vi som venta ugrammatiske setninger:

155 *Hvor kjøper Adam andre aviser i Oslo enn han {kjøper, gjør} __?

156 *Det er i Bergen Adam kjøper andre aviser i Oslo enn han {kjøper, gjør} __

Vi får heller ikke mer akseptable setninger om vi flytter det som står etter som/enn i 102:

157 *Hvor kjøper Adam andre aviser i Oslo enn __?

158 *Det er i Bergen Adam kjøper andre aviser i Oslo enn __
Dette tyder på at det som følger etter som/enn i 102, er en leddsetning med strøket subjekt og verbal. Tilsvarende strykning er foreslått for sammenlikningssetningene av Hankamer (1973b:19).

8.4.1. Det ser ut til at subjektet og verbalet må strykes sammen. I hvert fall er det heilt klart at subjektet ikke kan strykes aleine:

159a *Adam kjøper de samme avisene i Oslo som __ {kjøper, gjør} i Bergen

b *Adam kjøper andre aviser i Oslo enn __ {kjøper, gjør} i Bergen

Det ser heller ikke ut til at vi kan stryke verbalet aleine. Dette kan vi se når subjektet i leddsetningen blir fjerna ved relativtransformasjonen og følgelig ikke kan strykes sammen med verbalet:

160a Kari forelska seg i den samme mannen som forelska seg i Eva

- b Kari Pret [_{VP} forelske seg i [_{NP} den samme mannen]] [_S Konj [_{NP} mannen] Pret [_{VP} forelske seg i Eva]]

161 *Kari forelska seg i den samme mannen som __ i Eva
Egentlig er det naturlig at verbalet ikke kan strykes alene, for stryking av verbalet innebærer stryking av Aux og verbet, og disse to ledda kan ikke strykes hver for seg (§ 8.2 og § 8.3).

Enkelte setninger med strøket verbal blir ikke så klart ugrammatiske som 161:

162a Adam kjøper de samme avisene i Oslo som Eva kjøper i Bergen

- b Adam kjøper andre aviser i Oslo enn Eva kjøper i Bergen

163a ?Adam kjøper de samme avisene i Oslo som Eva __ i Bergen

- b ?Adam kjøper andre aviser i Oslo enn Eva __ i Bergen

Grunnen til at det ikke virker heilt umulig å stryke verbalet her, er muligens at bare verbalet kan strykes i sideordna setninger:

164 Adam kjøper ei avis i Oslo, og Eva kjøper ei anna i Bergen

165 Adam kjøper ei avis i Oslo, og Eva __ ei anna i Bergen

Både i 162 og 164 har vi NP - V - X i begge setningene. Når dette kan omdannes til NP - Ø - X i den siste av de sideordna setningene (165), er det kanskje ikke så rart om det ikke virker så galt å gjøre det samme i den identitetsmarkerende leddsetningen (163).

8.4.2. Det er ikke så unaturlig om de sideordna setningene påvirker kjensla av hva det er mulig å stryke i de identitetsmarkerende relativsetningene. Det ser nemlig ut til at det til dels er de samme reglene som gjelder for de to setningstypene.

Om stryking av verbet i sideordna setninger sier Hankamer (1973b:18): "One constituent of the VP in which deletion occurs must be nonidentical to the corresponding constituent of the leftmost conjunct." Dette gjelder heilt opplagt også for stryking i de identitetsmarkerende relativsetningene. Hadde vi ikke

hatt ulike preposisjonsuttrykk i leddsetningen og den overordna setningen i 100-101, hadde vi jo fått 166 etter strykninga av subjektet og verbalet.

166a *Adam kjøper de samme avisene som

b *Adam kjøper andre aviser enn

Det virker som om vi bare kan stryke subjekt og verbal når de ulike ledda er adverbial. Med ulike NPer kan vi ikke stryke uten at betydningen endres (167 ≠ 168 = 169).

167a Per gav Kari den samme boka som han gav Ola

b Per gav Kari ei anna bok enn han gav Ola

168a Per gav Kari den samme boka som ___ ___ Ola

b Per gav Kari ei anna bok enn ___ ___ Ola

169a Per gav Kari den samme boka som Ola (gav henne)

b Per gav Kari ei anna bok enn Ola (gav henne)

Dette bør vi igjen se i sammenheng med de sideordna setningene. For dem gjelder det at "if the VP of the right conjunct is V NP NP, neither NP can be deleted by Gapping" (Hankamer 1973b: 26). Det samme gjelder for sammenlikningssetninger (Hankamer 1973b:40-42). I 168 er det ingen NP etter verbalet som blir strøket sammen med det, men en slik NP er alt strøket ved relativtransformasjonen, så resultatet blir det samme som om restriksjonen ovafor var krenka.

Dessuten kan jeg nevne at transformasjonen som stryker subjekt og verbal, er begrensa til å virke i sjølve sammenlikningssetningen (170) og i den andre av to sideordna setninger (171). Den virker ikke i leddsetninger som er innføydd i sammenlikningssetningen (172) eller den sideordna setningen (173).

170a Eva tilbød det samme eplet i dag som (hun tilbød) i går

b Eva tilbød et anna eple i dag enn (hun tilbød) i går

171 Eva tilbød et eple i dag, og (hun tilbød) et anna i går

172a *Eva tilbød det samme eplet i dag som det sies at ___ ___
i går

b *Eva tilbød et anna eple i dag enn det sies at ___ ___
i går

173 *Eva tilbød et eple i dag, og det sies at ___ ___ et anna
i går

8.4.3. Et problem ved den strykingsregelen som vi drøfter her, er at den også stryker Aux-ledd som ikke er identisk med Aux i den overordna setningen:

- 174a Adam selger de samme juletrærne i år som (han {solgte, gjorde}) i fjor
b Adam selger andre juletrær i år enn (han {solgte, gjorde}) i fjor

Strengt tatt skal vel ikke en strykingsregel virke slik, men denne strykninga endrer ikke betydningen siden tidsforholda her ikke bare uttrykkes ved hjelp av tempus, men også ved hjelp av adverbial.

9. VALGET MELLOM DE ULIKE KONSTRUKSJONENE

9.1. Vi har sett at vi kan velge mellom tre ulike konstruksjoner som uttrykker det samme:

- 175a Adam spiste det samme eplet som det (som) Eva {spiste, gjorde}
b +Adam spiste det samme eplet som Eva {spiste, gjorde}
c ++Adam spiste det samme eplet som Eva
176a +Adam spiste et anna eple enn det (som) Eva {spiste, gjorde}
b Adam spiste et anna eple enn Eva {spiste, gjorde}
c ++Adam spiste et anna eple enn Eva

Det kan virke som om språket på dette området har unødvendig mange uttrykksmåter. Men av og til har vi bruk for flere tilnærma synonyme konstruksjoner. Når subjektet er strøket ved relativtransformasjonen, kan vi ikke ha en identitetsmarkerende relativsetning med enn (§ 7.4). Og av og til er setninger av den enkleste typen (175c og 176c) tvetydige (§ 8.3.2). I slike høve har vi bruk for alternative uttrykksmåter som er mer presise.

Når det ikke er slike spesielle grunner til å unngå en av konstruksjonene, har jeg likevel inntrykk av at visse konstruksjoner blir foretrukket framfor de andre. De konstruksjonene som ser ut til å bli foretrukket, har jeg merka med plusstegn.

9.2. Når det gjelder konstruksjonene med som, synes jeg det er en klar tendens til at setninger med identitetsmarkerende relativsetninger (175b) blir foretrukket framfor setninger med pronomener og relativsetning etter som (175a).

Jeg kan tenke meg to årsaker til dette. Den ene er at det er uheldig med som to ganger like i nærheten av hverandre. Den andre er at konstruksjonen med pronomener og relativsetning etter som er unødvendig komplisert når det fins enklere alternativer.

Det siste er muligens grunnen til at det ikke virker så mye mer naturlig å nytte konstruksjoner som 175a når som i relativsetningen er utelatt, men dette kan også skyldes at et som som fins i den underliggende strukturen, på et vis er til stede selv om det (fakultativt) er utelatt i overflatestrukturen.

Her kan det kanskje være fruktbart å jamføre med dansk. Sadock (1972) tar for seg en (opprinnelig normativ) regel "which disfavors two occurrences of som in consecutive phrases". Dette kan en i de aller fleste tilfellene unngå på dansk fordi et som som er subjekt, kan erstattes med der (177), og et som som ikke er subjekt, kan oftest strykes (178).

- 177a ?Den mand som har en Volvo, og som spiller blokfløjte...
b Den mand der har en Volvo, og som spiller blokfløjte...
178a ?Den mand som vi snakke om, og som spiller blokfløjte...
b Den mand vi snakke om, og som spiller blokfløjte...

Etter mi mening er ikke 177a tvilsom på norsk. Det er vel også naturlig at den er akseptabel på norsk, for vi har ikke noe alternativ siden vi ikke har muligheten til å nytte der slik som i 177b. Til 175a har vi derimot et alternativ i 175b, og i dette tilfellet er det naturlig at vi prøver å unngå å nytte som to ganger etter hverandre.

For meg er heller ikke 178a tvilsom på norsk. I dette tilfellet har vi riktignok et alternativ til to som i nærheten av hverandre, for vi kan utelate det ene slik som i 178b. Men en setning med (fakultativt) strøket som er, på norsk i motsetning til på dansk, muligens bare tilsynelatende et alternativ til en

setning med som i overflatestrukturen. Det er kanskje grunnen til at vi må tillate 178a på norsk, og til at 175a ikke blir særlig mye lettere å bruke om vi utelater som i relativsetningen.

9.3. Når det så gjelder konstruksjoner med enn, syns jeg det er en viss tendens til at setninger med pronomen og relativsetning etter enn (176a) blir foretrukket framfor setninger med identitetsmarkerende relativsetninger (176b).

Jeg tror grunnen er motsetningen mellom den syntaktiske konstruksjonen og det semantiske innholdet i de identitetsmarkerende relativsetningene (§ 7.3). For å unngå denne litt sjølv-motsiende konstruksjonen tyr vi heller til konstruksjonen med pronomen og relativsetning. Og her er det ingen grunn til å unngå å nytte den, for vi har jo bare som i relativsetningen, ikke både i relativsetningen og framfor pronomenet som er korrelat.

9.4. Uansett om vi ser på konstruksjonene med som eller konstruksjonene med enn, er det nok de aller enkleste konstruksjonene (175c og 176c) som oftest blir foretrukket. Grunnen er naturligvis at vi gjerne velger en så enkel og kort uttrykksmåte som mulig.

Det at vi så lett tyr til setninger som 176c mens vi til en viss grad unngår setninger som 176b, kan vi kanskje ta som enda et tegn på at 176c ikke er avleda av 176b ved stryking (jf. § 8.3).

10. SETNINGER MED 'SLIK' OG 'ANNLEIS' SOM KORRELAT

10.1. Nå gjenstår det å gi en kort omtale av de relativsetningene som har slik og annleis som korrelat:

- 179a Adam malte slik som Munch {malte, gjorde}
b Adam malte annleis enn Munch {malte, gjorde}

Slike setninger har heller ikke fått noen ensarta behandling i grammatikkene (jf. § 1.2). Setningene med som reknes dels som sammenlikningssetninger (Falk & Torp 1900:262; Heggstad 1931:

221; Berulfsen 1967:167; Beito 1970:319) og dels som vanlige relativsetninger (Western 1921:274-275; Hanssen 1976:70-71; Lie 1979:113). Setningene med enn blir tatt med blant sammenlikningssetningene (Falk & Torp 1900:263; Heggstad 1931:222; Johnsen 1962:53; Berulfsen 1967:167; Beito 1970:319).

Etter mi mening må disse setningene ses på som en variant av de identitetsmarkerende relativsetningene.

10.2. En ting som taler for det, er at slik/annleis kan erstattes av et korrelat som inneholder samme/annen, uten at betydningen endres noe særlig:

- 180a Adam malte på samme måte som Munch {malte, gjorde}
b Adam malte på en annen måte enn Munch {malte, gjorde}

Dessuten utfyller de identitetsmarkerende relativsetningene som vi har sett på før, og denne nye varianten hverandre. Det ser vi kanskje tydeligst om vi jamfører dem med sammenlikningssetninger. Når vi bruker sammenlikningssetninger, kan vi sammenlikne enten gjenstander (181) eller handlinger (182).

- 181a Eva baker [_{NP} like gode kaker] som mora baker
b Eva baker [_{NP} bedre kaker] enn mora baker
182a Eva [_{VP} baker kaker like godt] som mora baker
b Eva [_{VP} baker kaker bedre] enn mora baker

På samme måte kan vi bruke identitetsmarkerende relativsetninger både når vi vil understreke at gjenstander er (ikke-)identiske (183), og når vi vil understreke at handlinger er (ikke-)identiske (184).

- 183a Eva baker [_{NP} de samme kakene] som mora baker
b Eva baker [_{NP} andre kaker] enn mora baker
184a Eva [_{VP} baker kaker slik] som mora baker
b Eva [_{VP} baker kaker annleis] enn mora baker

10.3. Siden det i denne varianten av de identitetsmarkerende relativsetningene er et adverbial som er korrelat, må det også være et adverbial som blir strøket ved relativtransformasjonen. Den underliggende strukturen til 179 er derfor trulig noe slikt som:

- 185a Adam Pret [VP male [AdvPi slik]] [S Konj Munch Pret
[VP male [AdvPi slik]]]
b Adam Pret [VP male [AdvPi annleis]] [S Konj Munch Pret
[VP male [AdvPj slik]]]

I sammenlikningssetningene blir også et adverbial strøket ved relativtransformasjonen (§ 3.5). Det er likevel skilnad på disse setningstypene. I setninger med identitetsmarkerende relativsetninger er korrelatet og det strøkne adverbialet adverbial som modifierer verbalet (jf. 185). Når vi har sammenlikningssetninger, er det et anna slags adverbial som er korrelat, og som blir strøket (jf. setning 49).

10.4. De identitetsmarkerende relativsetningene som har slik/annleis som korrelat, kan analyseres og beskrives på samme måte som andre identitetsmarkerende relativsetninger. Vi må bare ta omsyn til at korrelatet er et adverbial i stedet for en NP. Jeg skal ta med ett døme på dette.

Når VPene i leddsetningen og den overordna setningen ikke er like, kan vi bare stryke adverbialet, og da kan vi bare ha fullt verb:

- 186a Adam malte hus slik som Munch {malte, *gjorde} bilder
b Adam malte hus annleis enn Munch {malte, *gjorde} bilder

Valget mellom fullt verb og proverb i 179 kan vi forklare med at vi kan stryke bare adverbialet eller heile VPen når relativtransformasjonen virker på 185. Og som/enn-leddet i:

- 187a Adam malte slik som Munch
b Adam malte annleis enn Munch

kan vi her også rekne med er et djupstrukturgenerert ledd.

En annen analyse finner vi hos Ross (1967:51). Han meiner at 179 med proverb er danna ved stryking av verbet, og at 187 er danna ved stryking av Aux-leddet. Det er akkurat den avleiinga som jeg har argumentert mot i samband med den andre varianten av identitetsmarkerende relativsetninger (i §§ 8.2-8.3).

LITTERATUR

- Bach, E. (1968): Nouns and Noun Phrases, i Bach, E. & R. Harms (utg.): Universals in Linguistic Theory, New York
- Beito, O. T. (1970): Nynorsk grammatikk, Oslo
- Berulfsen, B. (1967): Norsk grammatikk. Ordklassene, Oslo
- Bresnan, J. W. (1975): Comparative Deletion and Constraints on Transformations, i Linguistic Analysis 1
- Bresnan, J. W. (1976): Evidence of a Theory of Unbounded Transformations, i Linguistic Analysis 2
- Bresnan, J. W. (1977): Variables in the Theory of Transformations, i Culicover, P. W. et al. (utg.): Formal Syntax, New York
- Chomsky, N. (1977): On Wh-movement, i Culicover, P. W. et al. (utg.): Formal Syntax, New York
- Falk, H. & A. Torp (1900): Dansk-norskens syntax, Kristiania
- Fossestøl, B. (1980): Tekst og tekststruktur, Oslo
- Fretheim, T. (1970): "Utubrytning av setningsledd" sett fra transformasjonsgrammatisk synspunkt, i Hanssen, E. (utg.): Studier i norsk språkstruktur, Oslo
- Faarlund, J. T. (1978): Verb og predikat. Ein studie i norsk verbalsemantikk, Oslo
- Faarlund, J. T. (1980): Norsk syntaks i funksjonelt perspektiv, Oslo
- Hale, A. (1970): Conditions on English Comparative Clause Pairings, i Jacobs, R. A. & P. S. Rosenbaum (utg.): Readings in English Transformational Grammar, Waltham, Massachusetts
- Hankamer, J. (1973a): Why there are two than's in English, i Papers from the regional meeting 9, Chicago Linguistic Society, Chicago
- Hankamer, J. (1973b): Unacceptable Ambiguity, i Linguistic Inquiry 4
- Hanssen, E. (1976): Om relativsetningens syntaks og semantikk, i Norskraft Nr. 5
- Heggstad, L. (1931): Norsk grammatikk, Oslo
- Huddleston, R. (1967): More on the English comparative, i Journal of Linguistics 3
- Jacobs, R. A. & P. S. Rosenbaum (1968): English Transformational Grammar, Waltham, Massachusetts

- Johnsen, A. (1962): Syntaksen i Kristiansands bymål, Oslo
- Knudsen, T. (1976): Kasuslære. Bind 1, 2. oppl., Oslo
- Lie, S. (1977): Comparative Clauses in Norwegian, i Frøtheim, T. & L. Hellan (utg.): Papers from the Trondheim Syntax Symposium
- Lie, S. (1978): Om inndeling av leddsetninger, i Norskrift Nr. 19
- Lie, S. (1979): Innføring i norsk syntaks, 3. utg., Oslo
- Lorentz, O. (1979): Norsk setningsform, Oslo
- Morgan, J. L. (1972): Some aspects of relative clauses in English and Albanian, i The Chicago which hunt, Papers from the Relative Clause Festival, Chicago Linguistic Society, Chicago
- Nygaard, M. (1906): Norrøn syntax, Kristiania
- Næs, O. (1972): Norsk grammatikk, 3. utg., Oslo
- Papazian, E. (1981): Per strøk til eksamen, hvilket ikke forbedret noen. Om "relativsetninger med en setning som korrelat", i Norskrift Nr. 31
- Ross, J. R. (1967): Constraints on Variables in Syntax, MIT Ph.D. Dissertation, reproduced by the Indiana University Linguistics Club
- Sadock, J. M. (1972): A conspiracy in Danish relative clause formation, i The Chicago which hunt, Papers from the Relative Clause Festival, Chicago Linguistic Society, Chicago
- Svendsen, M. (1931): Syntaksen i Stavanger bymål, Oslo
- Taraldsen, K. T. (1977): The Scope of Wh-movement in Norwegian, i Frøtheim T. & L. Hellan (utg.): Papers from the Trondheim Syntax Symposium
- Torvik, A. (1975): Norsklære, Oslo
- Vinje, F.-E. (1979): Moderne norsk, Oslo
- Western, A. (1921): Norsk riksmåls-grammatikk, Kristiania

Denne artikkelen er en avlegger av et arbeid om sammenlikningssetninger som jeg holder på med mens jeg er stipendiat ved Agder distriktshøgskole. Takk til alle her som har gitt gode råd. Særlig takk til Sylfest Lomheim for all hjelp.

Svein Lie:

OM Å STRYKE AT OG SKIFTE BETYDNING

Overskrifta kunne tyde på at dette skulle handle om to saker, først noe om stryking av at og dernest noe om betydningsskifte. Men det er ikke riktig - det dreier seg om at-stryking og det betydningskifte som følger av dette.

Dette var det vel i og for seg ingen grunn til å presisere. Men det fører oss rett inn i en sentral problemstilling i denne artikkelen. For den mulige tvetydigheten som ligger i overskrifta, viser oss en interessant egenskap ved parataktiske konstruksjoner, og denne egenskapen er sentral for en del av diskusjonen i den følgende.

Det har vært hevda (McCawley 1968) at en setning som

1. Per og Pål reiste til Dovre

er tvekydig. Tvetydigheten kan illustreres ved de to mulige parafrasene

2. Per reiste til Dovre, og Pål reiste til Dovre

3. Per og Pål reiste sammen til Dovre

Tydligere er vel tvetydigheten vi finner i

4. Per og Lise er gift

En tolkning her er at de er gift med hverandre, den andre at begge har status som gifte personer, og at de dermed godt kan være gift på hver sin kant. ¹⁾

Forskjellen mellom de to betydningene her har vært beskrevet som en forskjell i dypstrukturen (McCawley 1968, Dougherty 1970, 1971). Hvis 4. betyr at både Per og Lise er gift (men ikke nødvendigvis med hverandre), kan dypstrukturen være noe i likhet med

4a. Per er gift, og Lise er gift

I så fall har vi det som har vært kalt sentence conjunction.

Hvis 4. derimot betyr at Per og Lise er gift med hverandre, kan ikke 4. tilbakeføres til 4a. I så fall må vi ha koordinering direkte av Per og Lise i dypstrukturen. Den har i så fall sammensatt struktur som 4. Slik koordinering har vært kalt phrasal

conjunction (Dougherty 1970:857). Jeg vil likevel velge termer som ikke antyder noe om dypstrukturen her, og heller snakke om separat og kombinatorisk koordinering eller SK og KK. Hvis 4. betyr at både Per og Lise er gifte personer, har vi SK, hvis det betyr at de er gift med hverandre, har vi KK. ²⁾

De to typene koordinering har vært mest diskutert i forbindelse med at to ord har vært koordinert med hverandre. Men også leddsetninger kan koordineres med hverandre. Og også her finner vi både SK og KK.

5. Jeg sa at vi skulle komme, og at Berit ville være med
6. Det var synd at Norge tapte, og at Sverige også spilte så dårlig

I begge disse ytringene har vi SK. Vi kan her skrive om til koordinerte helsetninger.

- 5a. Jeg sa at vi skulle komme, og jeg sa at Berit ville være med
6a. Det er synd at Norge tapte, og det er synd at Sverige også spilte så dårlig

Men i andre tilfeller er en slik omskrivning ikke mulig.

7. Det var merkelig at hun var der, og han ikke så henne
7a. Det var merkelig at hun var der, og det var merkelig at han ikke så henne

7a. er en mulig norsk setning, men ikke synonym med 7. (etter normal tolkning). For meningen med 7. er ikke at det var merkelig i og for seg at hun var der, heller ikke at han ikke så henne (hvis hun ikke var der, ville det ikke være merkelig). Det som er merkelig, er vel snarere at det skjedde på samme tid og samme sted at hun var til stede, og at han ikke så henne. Dermed blir det sjølve koordineringen som er merkelig. 7. blir da et eksempel på KK.

Så langt semantikk. Men denne semantiske forskjellen kan også få formelt uttrykk. Det gjelder bruk av at i andre leddsetning.

Western (1921:244) hevder at av to sideordnede at-setninger må iallfall den siste beholde at. Dette er bare delvis riktig.

Det stemmer når det gjelder SK:

5b. ??Jeg sa at vi skulle komme og Berit ville være med

6b. ??Det var synd at Norge tapte, og Sverige også spilte så dårlig

Men ved KK er stryking av at fullt mulig:

7b. Det var merkelig at hun var der og han ikke så henne

Hvis dette er riktig, skulle vi kunne få setninger med og uten at der betydningen er forbkjellig. Det er vanskelig å finne gode eksempler, men kanskje kan vi bruke flg.:

8. Det var rart (at) Inger var der, og at Knut holdt seg hjemme

8a. Det var rart (at) Inger var der, og Knut holdt seg hjemme

Iflg. teorien ovafor skal 8. være enten SK eller KK, men 8a. bare KK. Og dette ser ut til å stemme med tolkningen. I 8a. oppfatter jeg det slik at det som er rart er at Knut holdt seg hjemme når Inger var der, eller at det var rart at ikke Knut var der istedenfor Inger. Disse tolkningene er mulige også i 8., men 8a. kan bare brukes når den enes tilstedeværelse skulle influere på den annens fravær eller omvendt. En situasjon der 8a. er naturlig, er f.eks. at Inger er kjent for aldri å gå ut, mens Knut er en notorisk danseløve.

Et annet eksempel:

9. Det var rart at Petter stod, og at du strøk

9a. Det var rart at Petter stod, og du strøk

Meningen med siste ytring er vel at det var rart at du strøk når Petter stod. Første setning kan bety det samme, men også at det var rart både at Petter stod, og at du strøk.

Denne forskjellen gjelder ikke bare ekstraponerte at-setninger, men også at-setninger i andre funksjoner.

10. Jeg håper at Petter står, og at du stryker

10a. Jeg håper at Petter står og du stryker

Der virker som at 10. lettere oppfattes som to uavhengige ønsker, mens a.-varianten ser Petters og "din" skjebne i sammenheng.

11. Jeg skulle ønske at det var sommer, og at vi kunne dra på ferie:

11a. Jeg skulle ønske at det var sommer og vi kunne dra på ferie

I 11a. vil en gjerne oppfatte ferien som det egentlige ønsket, mens sommeren bare er en forutsetning for den. Vi kunne da parafasere 11a. slik:

11b. Jeg skulle ønske det var sommer slik at vi kunne dra på ferie

I 11 kan vi også oppfatte utsagnet som to separate ønsker.

Om vi tolker koordinerte at-setninger som SK eller KK, er ikke bare avhengig av innholdet i leddsetningene, men også av konteksten. Jeg skal vise det ved et eksempel.

12. Det er ikke sant at månen er en ost, og at fisker kan fly

12a. ??Det er ikke sant at månen er en ost, og fisker kan fly

Det er knapt noen semantisk sammenheng mellom at-setningene, og vi har derfor en SK, uten mulighet for at-stryking. Men de samme setningene kan inngå i en annen kontekst:

13. Jeg drømte at månen var en ost, og at fisker kunne fly

13a. Jeg drømte at månen var en ost, og fisker kunne fly

At kan, etter mitt skjønn, her lettere sløyfes fordi setningene nå står i et annet forhold til hverandre. De inngår nemlig i en og samme drøm, innholdet sees derfor i sammenheng, og vi har derfor en KK.

* * *

Vi har nå sett at forskjellen på SK og KK kan ha betydning for om vi har at eller ikke i setningen. Men også andre forhold kan bli berørt.

Det er et kjent fenomen at når vi har koordinerte setninger med identisk subjekt, kan subjektet i den siste strykes. Dette gjelder også at-setninger.

14. Det var godt at du kom, og at du fikk smake på kaka.

14a. Det var godt at du kom og fikk smake på kaka

15. Jeg skulle ønske at du hadde fri og kunne komme hit

16. Han fortalte at han var student og bodde på Sogn

Men også her ser det ut til å spille en rolle om vi har SK eller KK. For når subjektet strykes, er det en eller annen slags

relasjon mellom innholdet i at-setningene. Når det ikke er noen slik relasjon, er stryking av (at og) subjektet vanskeligere.

17. Hun fortalte at Jan hadde flytta til Tromsø, og at han hadde gifta seg

17a. Hun fortalte at Jan hadde flytta til Tromsø og gifta seg

17a. er en mulig setning, men den vil lettere tolkes som at hensikten med å reise til Tromsø var å gifta seg. I så fall har vi en KK og dermed at- og subjeksstryking.

18. Så fint at dere kom, og at dere fikk hilst på Inger!

18a. Så fint at dere kom og fikk hilst på Inger!

I 18. uttrykkes det glede både over at dere kom, og at dere fikk hilst på Inger. I 18a. gjelder gleden at dere kom slik at dere fikk hilst på Inger.

19. Hun sa at de hadde kjøpt seg ny bil, og at de skulle reise på ferie dagen etter

19a. Hun sa at de hadde kjøpt ny bil og skulle reise på ferie dagen etter

I 19 fortelles det to separate fakta. I 19a. derimot kan en lettere tolke faktaene i sammenheng, f.eks. slik at bilkjøpet er en forutsetning for ferieturen. Jfr.

20. ??Hun sa at de hadde kjøpt seg nytt hus og skulle reise på ferie dagen etter 3)

Men ikke bare stryking av at og subjekt, men også av andre ledd ser ut til å være styrt av om vi har SK eller KK - sjøl om forholdet her ikke virker så klart.

21. Det var rart at Petter fikk laud, og at du bare fikk haud

21a. Det var rart at Petter fikk laud og du bare haud

Det virker her som at stryking av verbalet (gapping) forutsetter at vi har KK. Dvs. for meg virker det som betydningen i 21a. er parallell til betydningen i 9a., altså at det var rart at du bare fikk haud når Petter fikk laud.

22. Det var rart at Inger var der, og at Knut ikke var der

22a. Det var rart at Inger var der og ikke Knut

22a. betyr vel helst at det var rart at Knut var der når Inger var der - eller at det var rart at Knut, og ikke Inger, var der.

Vi har da KK. 22. derimot er mer naturlig når Inger og Knut ellers ikke har noe med hverandre å gjøre. Innholdet i atsetningene representerer da to uavhengige fakta. 4)

* * * * *

FOTNOTER:

- 1) Hvis vi setter inn både her, blir setningen entydig:
 - a. Både Per og Lise er gift
betyr normalt at Per og Lise er gift, men ikke med hverandre.
 - 2) Quirk et al. (1972:611) bruker her termene segregatory og combinatory coordination. (De bruker også termene clausal og phrasal coordination, men på en annen måte enn TG-grammatikerne gjør.)
 - 3) Det er også andre restriksjoner på delering av identisk subjekt. Bl.a. skal de identiske leddene ha samme referent. Det heter derfor
 - a. Jeg veit ikke hva som er ekte og hva som er uekte og ikke:
a'. Jeg veit ikke hva som er ekte og uekte
Og
b. Mange er gift, og mange er lykkelige
betyr ikke helt det samme som
b'. Mange er gift og lykkelige
Og
c. Intet menneske er mann, og intet menneske er kvinne
påstår noe annet enn
c'. Intet menneske er mann og kvinne
 - 4) Vi har ovenfor sett at tilstedeværelse av at i overflatestrukturen ikke er helt tilfeldig, men at det til en viss grad styres av semantiske forhold.
Bolinger (1972) viser med eksempler fra engelsk at også andre faktorer kan styre bruken av at. (Bolinger nevner ikke koordinerte setninger, og jeg har heller ikke oppdaget andre som gjør det.)
Vel kjent er det at at finnes mer i formelt enn i uformelt språk.
 - a. Det er klart vi går
 - b. ?Det er nødvendig vi går
 - c. Det var godt du fikk lest brevet
 - d. ?Det var nødvendig du leste rapporten
Negasjon spiller også inn:
 - e. Det er mulig han gjorde det
 - f. ?Det er umulig han gjorde det
 - g. Det er klart han gjorde det
 - h. ?Det er ikke klart han gjorde det
(h. er mulig - med emfatisk ikke - som nekting av g., ellers ikke.)

Når innholdet i at-setningen hører med til den egentlige informasjonen i ytringa, kan at-lettre strykes.

i. Per skriver det er snø i Trøndelag

j. ?Forfatteren skriver det var snø på Stiklestad, men det må vel være en skrivefeil

Ved verb som blir brukt til å overføre et budskap, kan derfor i prinsippet at utelates.

k. De sa du skulle være med

l. Jeg fant ut jeg var for gammel

m. Jeg tror det blir for seint

I slike tilfeller kan utsagnsverbet også stilles sist.

n. Du skulle være med, sa de

o. Jeg var for gammel, fant jeg ut

p. Det blir for seint, tror jeg

Siden at-lettre strykes når innholdet i at-setningen er hovedinformasjonen i ytringa, er det naturlig å si til. f.eks. en som har havarert i veigrøfta:

q. Jeg tenkte du var glad for litt hjelp

Men hvis noen etterpå spør hvorfor en har kommet dit, er at mer på sin plass:

r. Jeg tenkte at han var glad for litt hjelp

(Bolinger 1972:58)

Og som oppfordring kan vi si:

s. Det er klart du må til legen!

Men som ledd i seinere referat eller som svar på spørsmål, heller med at:

t. Det var klart at han måtte til legen.

BIBLIOGRAFI:

Bolinger, D. (1972), That's that. Haag.

Dougherty, R.C. (1970, 1971), A Grammar of Coordinate Conjoined Structures, I-II. Language.

McCawley, J.D. (1968), The Role of Semantics in a Grammar.

I E. Bach & R.T. Harms: Universals in Linguistic Theory. New York.

Quirk et al. (1972), A Grammar of Contemporary English. London.

Western, A. (1921), Norsk riksmålsgrammatikk. Kristiania.

DE OG DEM I DIALEKTEN PÅ OSLO VESTKANT.*

0. Dette er en upretensiøs liten artikkel om de og dem i dialekten på Oslo vestkant. I del 1 skisserer jeg distribusjonen av de og dem, med grunnlag i egen språkfølelse og egne antakelser. I del 2 tar jeg opp spørsmålet om de som ikke-subjekt er en hyperkorrekt form. Det hele må nærmest sees som en oppfordring til videre arbeid med emnet.

1. de kan brukes som personlig pronomen i alle funksjoner, som påpekende pronomen og som adjektivets bestemte artikkel. de kan stå i alle posisjoner dem kan stå i, men det motsatte er ikke tilfelle. I mitt eget talespråk finnes disse restriksjonene på distribusjonen av dem:

a) dem kan ikke fungere som subjekt eller tema.

*dem har sett meg

*dem har jeg sett

b) dem kan ikke fungere som bestemmer.

*jeg så dem jentene

*jeg så dem små jentene

c) dem kan ikke ta restriktive underledd.

*se på dem i bilen

*se på dem der

*se på dem jeg ser på

Grammatisk kan det være grunn til å slå sammen b) og c). Det de kan sies å ha felles, er at pronomenet fungerer som bestemmer. Man må da regne med underforstått overledd i eksemplene i c). Med denne analysen blir det en selvfølge at dem ikke er mulig i b) og c), for "avhengig form" er et fenomen som bare gjelder overleddet i et hypotagme.

Denne analysen er uavhengig motivert av visse sider ved distribusjonen av hun og henne. I mitt talespråk er henne obligatorisk når pronomenet står alene og verken fungerer som subjekt eller tema, og dessuten ikke er demonstrativt. (Når det er demonstrativt, er både hun og henne mulige.) I de posisjonene som er nevnt under b) og c), er hun eneste mulighet:

b') jeg så hun jenta/hun lille jenta

c') se på hun i bilen/hun der/hun jeg ser på

Dette kan man gjøre rede for ved å anta analysen med pronomenet som bestemmer i c').

*For gode råd takker jeg Jon Erik Hagen og Helge Sandøy.

NOTE 1: Legg merke til at hun/han som bestemmere ikke er synonyme med den. En nominalfrase med den som bestemmer kan ha spesifikk eller ikke-spesifikk referanse, mens en med hun/han bare kan ha spesifikk referanse. (Jfr. jeg skulle gjerne sett den/hun jenta som kan gjøre det.) han/hun er på denne måten som den der(re), jfr. Dyvik (1979:73).

I mitt talespråk er altså den mulig som alternativ til de når pronomenet ikke fungerer som subjekt, tema eller bestemmer. (Andre har kanskje noe andre restriksjoner på distribusjonen av dem, og noen bruker ikke dem i det hele tatt.) I posisjoner hvor både de og dem er mulige, er det dem som er prestisjeformen. Slik var det også tidligere, det synes i alle fall å være en rimelig tolking av Larsen (1907:29), som skriver at de som ikke-subjekt er "trængt så høit op, at det vel kun er særlig litterært interesserte familier, hvor ikke yngre voksne børn sedvanlig siger jei så di."

Folk som snakker andre dialekter, kan øyensynlig oppfatte de som prestisjeformen. Grunnen til det må være at dialekten på Oslo vestkant har prestisje, og at de, særlig som ikke-subjekt, er et trekk ved denne dialekten som blir oppfattet som typisk.

NOTE 2: Det er en grunnleggende tese i sosiolingvistikken at "social attitudes towards language are extremely uniform throughout a speech community". (Labov (1972a:248)) Hvis det er slik at folk fra Oslo som ikke snakker vestkantdialekten, oppfatter de som prestisjeformen, kan dette tolkes som et moteksempel til denne generaliseringen. En annen mulighet er å si at folk i Oslo ikke tilhører ett språksamfunn. (I en note til sitatet over foreslår Labov å definere et språksamfunn som "a group of speakers who share a set of social attitudes towards language".)

2. En oppfatning som ser ut til å være utbredt, er at de som ikke-subjekt på en eller annen måte er en hyperkorrekt form. Den finnes f.eks. i dette sitatet fra Wiggen (1981:43):

"Den hyperkorrekte bruken av 3. pers. flt.-pronomenet di: både i subjekts- og avhengighetsfunksjon (...) har ikke noe med bymålssystemet å gjøre, ikke med riksmålssystemet heller. Det er snarere uttrykk for en språklig og sosial usikkerhet hos språkbrukeren, og en måte å markere avstand til bymållets sosiale

tilknytning på."

En mer nærliggende forklaring på at de brukes som ikke-subjekt, kunne være at det er blitt en del av morsmålet til store grupper etter å ha vært i bruk siden 1800-tallet. Også Hanssen (1976) bruker hyperkorreksjon som forklaring. Han viser at blant vestkantinformantene i TAUS-undersøkelsen har kvinnene større gjennomsnittlig frekvens av de som ikke-subjekt enn mennene. Det kommenterer han slik:

"Trangen til å la være å bruke forma DEM er altså så sterk at en heller bryter gjeldende språknormer enn å risikere å bruke den "galt". For det er rimeligvis redselen for å bruke DEM galt, dvs. som subjekt, som gjør at enkelte bruker DE overdrevent mye." (s. 130)

Men på s. 129 viser Hanssen at kvinnene overhodet ikke har belegg på dem som subjekt. Det er da liten grunn til å tro at de kan bruke dem som subjekt i det hele tatt, og teorien om redselen for å bruke dem galt står følgelig heller svakt.

NOTE 3: Hanssen opplyser på s. 129 at to av de ni mennene har brukt dem som subjekt, og på s. 130 at fem av de ni kvinnene ikke har brukt dem i det hele tatt. Bak gjennomsnittstallene skjuler det seg altså (minst) tre forskjellige systemer for distribusjonen av de og dem.

Wiggen og Hanssen bruker altså hyperkorreksjon som en synkron forklaring på henholdsvis bruken og frekvensen av de som ikke-subjekt. Det må ha sammenheng med at de ikke ser på dialekten på vestkanten av Oslo som naturlig talespråk.

Ideen om at hyperkorreksjon kan ha noe å si, stammer fra Larsen (1907). Hans syn går fram av disse sitatene:

"Dels en påvirkning fra Sørlandet, dels en feilslagen stræben efter skriftsprogmessig tale er det, når de, uttalt di, nu er den sædvanlig anvendte form istedetfor skriftsprogets dem, 3 persons pronomen i dat.-akk. plur.: jei så di; (...)

Når Kristianias middelstand i det 19de årh. (...) vilde bestræbe sig for at efterligne skriftsprogets de (...), var motsætningen mot de hjemlige m-former hovedsaken for den; disse vogtet man sig for - og dermed også for ordet dem; og nominativen, hvis funksjonskreds var ukjent, blev ene brukelig;" (s. 28)

Dette er det vel mest nærliggende å oppfatte som en diakron forklaring, bl.a. fordi det er snakk om "Kristianias middelstand i det 19de årh.". Det er altså ingen ting i veien for

å godta Larsens syn selv om man avviser at de som ikke-subjekt synkront sett er en hyperkorreksjon. Imidlertid kan det tenkes en måte å forklare oppkomsten av dette fenomenet på som ikke behøver å regne med hyperkorreksjon, og som derfor er "enkler".

Jeg vil gå ut fra at de i siste instans stammer fra skriftspråket. Både i norsk og andre språk finnes det endringer som har skriftspråket som kilde, men jeg kjenner ikke til noen omtale av hvordan slike endringer foregår. Imidlertid er det vel ingen grunn til å tro annet enn at de foregår på samme måte som andre språkendringer sosiolingvistisk sett, dvs. at de begynner i en gruppe og sprer seg på "den vanlige måten". (Jfr. Labov (1972b).)

Jeg tenker meg utviklingen slik: Utgangspunktet er at alle i Kristiania bruker døm/dån/dom/dem som personlig pronomen 3. person flertall, uansett funksjon. En gruppe begynner å bruke de som subjekt, med skriftspråket som forbilde. (Denne gruppen kan naturligvis ha brukt de hyperkorrekt, men det spiller ingen rolle for resonnementet.) På grunn av denne gruppens prestisje sprer endringen seg. Men fordi de den sprer seg til, ikke differensierer mellom subjekt og ikke-subjekt i 3. person flertall, oppfatter de endringen som et skifte i den fonologiske formen til pronomenet, fra døm/dån/dom/dem til di. Når de så sier jeg så de, er det altså ikke på grunn av "en feilslagen stråben efter skriftsprogsmæssig tale", men på grunn av en "naturlig" omtolking av systemet til en prestisjegruppe.

NOTE 4: Legg merke til at denne forklaringen er ment å gjøre rede for oppkomsten av de som ikke-subjekt, ikke for oppkomsten av de systemene for distribusjonen av de og dem som brukes i dag.

Denne forklaringen er antydnet av Larsen selv, når han i sitatet over skriver at "nominativen, hvis funksjonskreds var ukjent, blev ene brukelig". Mitt poeng er at det ikke er nødvendig å regne med hyperkorreksjon i det hele tatt.

LITTERATUR

- Dyvik, H.J.J. (1979) Omkring fremveksten av artiklene i norsk.
Maal og Minne 1-2.
- Hanssen, E. (1976) JEG, DU og de andre. I E. Ryen (red): Språk
og kjønn. Oslo.
- Labov, W. (1972a) The study of language in its social context.
I Labov (1972c).
- Labov, W. (1972b) The social setting of linguistic change.
I Labov (1972c).
- Labov, W. (1972c) Sociolinguistic Patterns. Philadelphia.
- Larsen, A.B. (1907) Kristiania bymål. Kristiania.
- Wiggen, G. (1981) Oslo bymål. Ei lærerrettleiing. Oslo.

Ivar Jemterud:

OM INTERJEKSJONER OG FØLELSER - en replikk til Thorstein
Frøtheim

I Norskraft nr 29 luftet jeg noen tanker om interjeksjoner, der hensikten var å vise hvordan interjeksjoner utgjør en ordklasse i språkets utkant, : de ligger på grensa mellom hva vi kan kalle språk og ikke-språk.

I Norskraft nr 31 gir Thorstein Frøtheim en kommentar der han bl.a. tillegger meg meninger jeg ikke kjenner igjen. Det er derfor på sin plass med en oppklaring.

Som utgangspunkt for diskusjonen tok jeg for meg noen "Andeby-interjeksjoner", slik vi finner dem gjengitt i Donald Duck & co nr 7 og 9, 1964. Dette materialet har jeg inndelt etter hvorvidt skriftbildene er ment å skulle gjengi intensjonal eller ikke-intensjonal lyd, og etter hvordan lyden er produsert. Denne ukonvensjonelle inndeling (og det ukonvensjonelle og litt uheytidelige materialet) er valgt fordi jeg i tråd med artikkelens hensikt ønsket å gi eksempler på både ytringer som faller klart innenfor og utbrudd som hører hjemme godt på utsiden av språkreglenes grenser. Om vi ønsker å bevare interjeksjoner som et språklig fenomen, kan vi ikke la termen omfatte lyder som ligger utenfor språkgrensene, og det er derfor klart at den oversikten jeg ga over materialet, ikke er en oversikt over interjeksjoner, men over lyder (som kan komme i betraktning som interjeksjoner), og jeg gjorde da også uttrykkelig oppmerksom på at jeg hadde tatt med eksempler på lyder som ikke kan kalles språklyd i det hele tatt. Pre-teoretisk har jeg likevel sagt at materialet er en oversikt over de interjeksjoner jeg har funnet i den kilden jeg har brukt, og jeg skal innrømme at dette var et uheldig ordvalg fra min side, da det har forledet i hvert fall Frøtheim til å tro at alle eksemplene som finnes i oversikten, er ment å skulle falle inn under ordklassen interjeksjoner.

Frøtheim sier f.eks. han har vanskelig for å følge meg når jeg foreslår at slag med klubba under auksjon er en interjeksjon. Det har jeg da heller ikke foreslått. Om dette slaget (lyden) sa jeg at det er en "intensjonal lyd" som ikke er taleorganlyd. Jeg oppfatter da slaget med klubba som et konvensjonelt tegn

under "språkspillet" auksjon" (s 54). Med dette mener jeg at et klubbeslag under auksjon er en del av vår kulturs semiologiske system, men om vi skal holde fast ved at interjeksjoner er en ordklasse (og det skal vi vel?), må jo det minste kravet til en interjeksjon være at det er en talt ytring.

I den førte artikkelen gjorde jeg oppmerksom på at det i tegneseriespråket finnes en type skriftbilder (bang, kræs! osv) som ikke kan komme på tale som interjeksjoner:

"Lydene som ligger til grunn for den skriftlige gjengivelsen, er altså overhodet ikke språklyder, men snarere støy. Slike lyder er selvfølgelig heller ikke interjeksjoner. Det eneste som kan ha grammatisk interesse ved denne kategorien, er den skriftlige gjengivelsen av lydene. Det finnes visse standardord for visse typer lyder; f.eks. bang for lyden av gjenstander som støter sammen og avis! for lyden av noe som farer gjennom lufta." (Jemterud, s 54-55)

Jeg trodde jeg med dette hadde gjort det klart at denne slags skriftbilder ikke bør kalles interjeksjoner, men Fretheim presterer å se bort fra det ovenfor siterte og mener han har funnet et punkt der undertegnede har særlig nedbrytende virkning for seriøse grammatiske undersøkelser:

- - - "må det være meg tillatt å fraråde klassifisering av skriftbildene ZZZ eller VAPP! VAPP! VAPP! [- - -] som interjeksjoner. Den slags er ikke egnet til å skape interesse for seriøse undersøkelser av interjeksjonenes kommunikative roller." (Fretheim, s 69)

Når det gjelder ZZZ (skriftbilde for snorking (soving?)), vil jeg tilføye at snorkelyd (evt. sovelyd) ikke er mer en interjeksjon enn lyden som oppstår når man puster eller spiser rødgrøt med fløte.

Fretheim ser ut til å ha ^{også det jeg skrev om/} misforstått svarordene ja, jo og nei, da han skriver at jeg synes å mene at de er interjeksjoner. Jeg skrev at jeg valgte å se bort fra disse ordene, bl.a. fordi de ligger trygt innenfor språkreglenes grenser og derfor ikke er helt brukbare som merkestener langs utkanten av språkssystemet. Liden jeg a priori valgte den oppfatningen at interjeksjonene er ord i utkanten av språkssystemet (fordi de viser avvikende fonologiske, syntaktiske, semantiske og kommunikative egenskaper,

noe jeg skisserte, må dette bety at svarordene ikke er typiske interjeksjoner.

Når det gjelder inndeling av interjeksjoner, mener Fretheim at det går et opplagt hovedskille mellom "de rent emotive interjeksjonene og de interjeksjonene som i tillegg til sin emotive valør også uttrykker proposisjonelt innhold" (s 69). Fretheim hevder i denne forbindelsen at jeg bryr meg lite med de proposisjonelle interjeksjonene, og at jeg (i likhet med Sapir og Jespersen) ser på interjeksjonene utelukkende som uttrykk for den talendes sinnstilstand i ytringsøyeblikket.

Jeg vil tvert imot hevde at utbrudd som "utelukkende er uttrykk for den talendes sinnstilstand i ytringsøyeblikket" ikke kan høre med til språkssystemet, og at de derfor heller ikke er interjeksjoner. Et klassisk minstekrav til til språk tegn er at de skal ha en konvensjonell betydning og ikke bare være ubevisste manifestasjoner av senderens følelsesliv.

Fretheim sier at den ene hovedgruppen av interjeksjoner må være rene emotive interjeksjoner. I termen "emotivt ord" ligger at senderen røper sine følelser (evt. holdninger) ved å velge nettopp det ordet. I det emotive ordet ligger det altså et element av naturlig tegn ved siden av at det er et konvensjonelt tegn. Rene emotive ord skulle da være ord der statusen som naturlig tegn er enerådende, men slike følelsesutbrudd vil altså falle utenfor omfanget av språk tegn. Skulle vi åpne døra for de rene emotive utbruddene, måtte vi la interjeksjonsklassen omfatte all slags hyling, jamring og stønning (både i våken tilstand og i søvne). Det ser ut til at Fretheim går inn for noe slikt da han sier at "de rent emotive interjeksjonene er mer eller mindre ureflekterte utbrudd som det ikke alltid er så lett å undertrykke" (s 71).

Før jeg går videre med mitt syn på forholdet mellom naturlige tegn og interjeksjoner, har jeg lyst til å nevne at termen "emotivt ord" ikke er uproblematisk.

For det første: Kriteriet for hvorvidt et ord er emotivt, kan ikke

være at utsagnet der ordet forekommer, refererer til senderens følelser. Det er ikke noe mer emotivt innhold i utsagnet jeg er glad enn i utsagnet Eva er glad. Det er mottakerens tolking av ordet som symptom det kommer an på.

Dette bringer oss over til et annet problem: Er et ord emotivt i seg selv? Det er nærliggende å tro at enkelte ord oftere blir brukt emotivt enn andre (f.eks. au i motsetning til fabarbragret), men hvorvidt et ord blir brukt emotivt i en ytring, er dypest sett et pragmatisk spørsmål. Om mottaker tolker senders ordvalg som symptomer på visse følelser hos senderen, må vi kalle disse ordene emotive. Det skulle derfor ikke være noe i veien for at hvilket som helst ord, f.eks. telefonkatalog, kan bli brukt emotivt i en viss kontekst. Om vi gjør de emotive konnotasjonene helt avhengig av mottakers tolkning, vil imidlertid grunnlaget for å skille mellom emotiv og ikke-emotive ord falle bort, og det virker ikke rimelig. Den rette veien å gå er kanskje å skille mellom hvorvidt ordene er markerte eller umarkerte mht. emotivt innhold i de enkelte kontekster. Et ord kan i én sammenheng gi emotive konnotasjoner, mens ordet er uladet mht. følelser i en annen situasjon.

I den forrige artikkelen hevdet jeg at det er typisk for interjeksjonene at de ligger på grensa mellom naturlige tegn (reine emotive utbrudd f.eks.) og konvensjonelle tegn. Jeg satte fram som en hypotese at en del interjeksjoner har oppstått nettopp som standardiseringer av følelsesmessige utbrudd; det naturlige tegnet har blitt semantisert og konvensjonalisert.

De fleste vil nok hevde at interjeksjonenes forbindelse med emotive utbrudd ikke gjelder bare opphavet, men også tolkningen av interjeksjonene i faktiske ytringer; vi kan vanskelig unngå å legge emotive betydninger i ord som huff og au. Det er nok likevel slik at også disse interjeksjonene i ulik grad og på ulik måte røper senderens følelser/holdninger, avhengig av konteksten. Om vi tenker oss ulike relevante situasjoner for ytringene Ia-c, kan vi da si at interjeksjonen au er uttrykk for "den talendes sinnstilstand i ytringsøyeblikket" på samme måte og i like stor grad i de tre tilfellene?

- I.a) Au, nå verker det i hodet igjen
b) Au da, nå kommer jeg for seint til bussen
c) Au, au, nå gjør du den samme feilen igjen

Fretheim er enig med meg på ett punkt: at interjeksjonene ofte har større fonetisk slingringsmonn enn andre ord i språket (og at de bryter de fonologiske reglene som gjelder for språket ellers). Vi har f.eks. en spørreinterjeksjon med ulike vokalkvaliteter, ofte skrevet hæ? og hø?, og Fretheim påpeker at denne også har en nasal variant, hm?. Videre sier Fretheim at vi har en bekreftelsesinterjeksjon, æ-æ, uttalt med tonelag 2, og den kan óg forekomme med ulike vokalkvaliteter eller som m-m. Jeg har lyst til å sette dette i sammenheng med en interjeksjonstype jeg kalte "intonasjonsinterjeksjoner". Kanskje navnet er uheldig, men jeg satte fram den tanken at at for enkelte interjeksjoner kan det virke som om lydkvaliteten er underordnet intonasjonsmønsteret; det vesentlige er at vi (nok innenfor visse grenser) produserer en lyd som gir grunnlag for et intonasjonsmønster, og at interjeksjonens betydning faller sammen med intonasjonsmønsterets betydning. Argumentet jeg brukte, var at "samme" interjeksjon, f.eks. hm, kan få ulik betydning, alt etter tonegang kombinert med styrke og lengde. Nå har vi sett antydnet at argumentet bekreftes fra motsatt kant: Når hæ, hø og hm alle sies å ha spørrebetydning, kommer det selvsagt av at alle uttales med spørreintonasjon (dvs. vanligvis stigende tone). (Dette gjelder vel å merke når disse interjeksjonene brukes med spørrebetydning. Leseren oppfordres til å prøve interjeksjonene med andre mulige intonasjoner og betydninger.) Som eksempel på en interjeksjon han mener er virkelig interessant, nevner Fretheim en som kan skrives nngæ, omtrentlig uttalt [nŋæ̃]. Denne interjeksjonen kan brukes når en vil avvise det samtalepartnerneren har sagt fordi det er fullstendig latterlig eller hinsides all fornuft. Jeg har en følelse av at mye av den hånlige holdningen senderen markerer når han bruker denne interjeksjonen, ligger i intonasjonen som følger interjeksjonen, og at den samme holdningen kan markeres med andre lydligge uttrykk ikledd det samme intonasjonsmønsteret.

Hvordan det nå enn forholder seg med Fretheims hån-interjeksjon, jeg synes ikke det er verdt uten videre å forkaste den tanken

at ulike elementer av taleproduksjonen kan være bærer av den sentrale betydningen for ulike grupper av ord. Det blir sagt at vanligvis legges intonasjonens betydning "utenpå" setningens kognitive betydning (interjeksjoner regnes oftest som setnings-ekvivalenter) og modifierer bl.a. setningens talehandlingsfunksjon. Den uskyldigste utsagnssetning (etter syntaksen) kan forvandles til et drepende spørsmål eller befaling ved hjelp av den rette intonasjonen. Altså: Mens ordet krokodille betyr "krokodille" uansett intonasjon og talehandling (forbehold tas om metaforisk og ironisk bruk), kan vi vanskelig si at interjeksjonen hm betyr noe som helst løsrevet fra intonasjonsmønsteret som lyden blir uttalt med. Jeg har foreslått at enkelte interjeksjoner er slike intonasjons-ord, og det er mulig at vi ikke kan trekke en skarp grense mellom interjeksjoner som er et morfem i vanlig forstand og intonasjons-interjeksjoner. Om vi ser dette i sammenheng med det faktum at interjeksjoner ofte har stor fonologisk slingring, virker det rimelig å anta at interjeksjoner som har mulighet for stor fonologisk variasjon, nettopp er intonasjons-interjeksjoner (litt ekstremt må vi kunne si at disse utgjør en og samme interjeksjon), da det er intonasjonen, og ikke fonemkombinasjonen, som er bærer av betydningen til disse interjeksjonene. På den andre siden skulle vi så ha interjeksjoner av tradisjonell ord-karakter, der intonasjonens betydning legges utenpå morfemets betydning. På grunnlag av dette vil jeg foreslå en skala som vi kan fordele interjeksjonene langs:

Stor fonologisk slingring	{	Liten fonologisk slingring
Interjeksjonens betydning		Intonasjonens betydning
faller sammen med intonasjonsmønsterets betydning		legges utenpå morfemets betydning
←-----→		
hm, hæ, hø, æ-æ, nngæ		huff, fysj, (ja, jo, nei)

Jeg vil ikke gå nærmere inn på de problemene som melder seg ved denne skissen, men om det i det hele tatt er et særlig nært forhold mellom intonasjon og interjeksjoner, vil spørsmålet melde seg om hva slags betydning intonasjonsmønsteret egentlig uttrykker. Jeg har nevnt at jeg har antatt at intonasjonsmønsteret kan signalisere hva slags talehandling senderer utfører og hvilken holdning senderen har til mottakeren, og intonasjonsinterjeksjoner kan tenkes å formidle nettopp slike budskap. Vi må óg

regne med at andre faktorer påvirker valget av intonasjon, men jeg vil ikke forsøke å gå nærmere inn på noe av dette her. Jeg har likevel lyst til å nevne at Alan Cruttenden i Journal of Linguistics, vol. 17, 1981 hevder at intonasjonsmønsteret er bærer av et eget sett med betydninger som ligger på et høyt abstraksjonsnivå, og at dette ser ut til å gjelde for mange språk. (Han diskuterer muligheten for universell gyldighet.) Cruttenden undersøker motsetningen fallende - stigende tone, og han hevder at fallende tone uttrykker "lukket betydning", dvs. av ytringen på ulike måter påstår at noe er tilfelle. Denne betydningskategorien omfatter bl.a. utsagn som er ledende (sender forlanger enighet av mottaker), forsterkende og dogmatiske. Motsetningen er utsagn med stigende tone. Disse har "åpen betydning" og er ikke påstander (eller kanskje like bra: er ikke-påståelige). Denne gruppen utsagn omfatter bl.a. spørsmål, ikke-ledende utsagn og utsagn uttalt med reservasjoner. Leseren oppfordres nå til å uttale interjeksjonen hm med vekselvis fallende og stigende tone og tenke etter hva slags budskap som dermed kan formidles i ulike situasjoner.

Dette har vært noen spredte tanker om interjeksjoner, og en systematisk undersøkelse savnes. Jeg har ikke foreslått noen sikre kriterier for å avgrense klassen interjeksjoner, og jeg er usikker på om det tjener noen hensikt å forsøke å trekke absolutte grenser på dette området. Slik jeg ser det, må interjeksjonene avgrenses mot to fronter.

På den ene siden må interjeksjonene skilles fra de andre ordklassene. Som jeg var inne på i forrige artikkel, har interjeksjonene avvikende egenskaper på flere områder sammenliknet med de andre ordklassene, men det kreves en nærmere undersøkelse for å finne ut om det finnes egenskaper ved interjeksjonene som entydig definerer klassen av disse.

På den andre siden må interjeksjonene avgrenses fra ikke-språk. Det må selvsagt også gjøres for andre ordklasser, men siden jeg har plassert interjeksjonene i området mellom de sikre språk-tegn og ikke-språk, vil dette grenseproblemet særlig berøre interjeksjonene. Denne avgrensningen kan igjen deles i to. For det første finnes det i vår kultur konvensjonelle tegnsystemer som

det ikke er vanlig å regne med til språket. (Slag med klubba under auksjon er nevnt.) Hvor språkgrensene skal trekkes innen semiologien, får det strides om andre steder. For det andre må vi holde interjeksjonene utenfor ikke-konvensjonelle tegn. Det er på dette området problemet med oppfatningen av interjeksjoner som reine emotive uttrykk oppstår. Det ligger riktignok følelser bak interjeksjonsytringer, men om vi lar vårt opprørte sjeleliv få utløp gjennom munnen eller gjennom armer og bein, spiller det samme rollen for språkbeskrivelsen, så lenge vi ikke tar et språk-tegn i vår munn.

Sitert litteratur:

- Cruttenden, A.: Falls and rises: meanings and universals, Journal of Linguistics, vol 17, 1981
- Fretheim, T.: Interjeksjoner - uttrykk for ens følelser, men også noe mer, Norskraft, nr. 31
- Jemterud, I.: Pøh! Grr! og Æsj! Noen tanker om interjeksjoner i Andeby og andre steder, Norskraft nr. 29

A NOTE ON PRONOMINAL SUBSTITUTION IN CERTAIN PRESENTATIVE
PASSIVE SENTENCES IN NORWEGIAN

John Ole Askedal

=====

In his article on Norwegian sentences with the formal, i.e. non-referential subject det, Fretheim (1977: 131 ff.) notes a difference in grammaticality between on the one hand sentences like (1), and on the other hand sentences like (3), as the VP-pronominalized counterparts of (2) and (4), respectively:

- (1) Det ble sagt/påstått/foreslått det. (Fretheim's (27a, b, c))
- (2) Det ble sagt/påstått/foreslått at allting skulle være normalt. (Fretheim's (26a, b, c))
- (3) *Det ble bevist det. (Fretheim's (40b))
- (4) Det ble bevist at det hele var et falsum. (Fretheim's (40a))

(Fretheim prefixes (3) with a question mark only. In my opinion, an asterisk of ungrammaticality is more appropriate.)

Fretheim tries to account for this difference within the general framework of Relational Grammar. His main contention is that, in passive sentences, extraposed sentential subject-"chômeurs" have been categorially reanalyzed as objects, as a result of analogical pressure emanating from corresponding active structures with a post-verbal object (Fretheim 1977: 133, 135). Fretheim is well aware that, even in this perspective, the difference between (1) and (3) remains problematic, and he admits that he is unable to explain it. (Fretheim 1977: 133). He therefore simply assumes that verbs of saying, exemplified by (1), have been subjected to analogical levelling to a larger extent than other verbs, like, e.g., bevise in (3). Although Fretheim can offer no explanation for this difference, he tends to take it as evidence that a diachronic process of analogical levelling is still operative and has so far not been completed.

In this note, I shall not try to take issue with the general tenets of Relational Grammar (which I on the whole hold

to be more intellectually intriguing than empirically plausible). I shall also not discuss the claim that, in the cases at hand, a syntactic reanalysis from subject to object is to be assumed and, furthermore, that in the process of reanalysis "chômeur" status of the element to be reanalyzed is a probable or even necessary intermediary stage. Instead, I shall try to provide an answer to the crucial question, left unanswered by Fretheim, why it is exactly the class of verbs of saying that appear in constructions like (1), and not, for instance, verbs of drinking, verbs of hitting and breaking, verbs of agricultural activity, or whatever. From this viewpoint, I hope to be able to show that the problems inherent in the difference between (1) and (3) may be formulated and resolved with recourse to synchronically valid principles of grammar only, in a way which does not depend crucially on the "chômeur" concept of Relational Grammar.

First of all, Fretheim is right in stating that the grammaticality of sentences like (1) with verbs of saying is the exception rather than the rule, since, at least according to my linguistic intuitions in these matters, other verbs are quite generally excluded, cf. (5):

- (5) *Det ble bevisst/sett/oppdaget/overhørt/betalt/be-gravd/høvlet til/pløyet opp ... dét.

It is indeed not surprising that this should be so. The ungrammaticality of the cases in (5) is readily accounted for by a general interpretive principle in Norwegian that rules out definite or rather specific NPs in direct object position in impersonal sentences (see, e.g., Askedal 1982: 20, where further references are given). Insofar as dét is here to be construed as a definite pronoun with specific reference, it is not to be expected to occur in the kind of syntactic context that is found in (5), or, for that matter, in (1).

Thus, the problem is really not the ungrammaticality of sentences like (5), which follows from a general principle, but rather the grammaticality of sentences like (1), which appear to contradict this general principle.

Hence, the correct question to ask is: What special properties of the verbs of saying make sentences like (1) possible?

In an earlier paper, Fretheim (1971: 8) states the rule for Norwegian VP-pronominalization as follows: "... everything in the anaphoric clause except the superficial subject and the tense marker pronominalizes to the form "det" [dɛː], ..." As tense markers function all auxiliary verbs, cf., e. g., (6)-(9):

- (6) Hadde han solgt bilen? - Ja, han hadde det/*gjorde det.
- (7) Ble han overkjørt av en promillekjører? - Ja, han ble det/(?) gjorde det.
- (8) Var han blitt fratatt førerkortet allerede? - Ja, han var det/*gjorde det.
- (9) Måtte han sone med en gang? - Ja, han måtte det/*gjorde det.

As is evident from the starred expressions in (6)-(9), the auxiliaries in general cannot themselves be VP-pronominalized by the pro-verb gjøre. When no auxiliary is present, however, a finite form of this pro-verb is substituted for the lexical main verb, cf. (10)-(11):

- (10) Betalte han boten med en gang? - Ja, han gjorde det/*betalte det.
- (11) Satt han inne lenge? - Ja, han gjorde det/*satt det.

When the difference between (1) and (3) is considered in this perspective, the next natural question to ask is whether it is possible to establish some sort of link between the expressions in (1) and those in (6)-(11), or, put differently, whether verbs like those in (1) may conceivably function as VP-pronominalizing verbs in a way that is not possible with those in (5). In fact, such a distinguishing feature of the verbs of saying is clearly identifiable.

In the wake of the seminal work of Austin (1962) a great deal of attention has been given to the so-called "performative verbs" (a really terrible misnomer; cf. what follows). There are, however, hardly any verbs that are "per-

formative" in the sense that they are used only to perform, but not also to report on speech acts. In fact, there exists a semantic class of speech act verbs (whose precise delimitation may of course be problematic) which is naturally bipartitioned into two subclasses with distinct pragmatic properties. As archetypical representatives of the two subclasses the two antonyms love/promise/versprechen and true/threaten/drohen may be adduced:

(1) verbs that can be used to report on (12) as well as to perform (13) speech acts, like, e.g., love/promise/versprechen:

(12) Han lovet å levere boken tilbake.

(13) Jeg lover deg (herved) å levere boken tilbake;

(ii) verbs that can be used to report on speech acts (14), but not to perform them (15), like, e.g., true/threaten/drohen:

(14) Han truet med ikke å levere boken tilbake.

(15) Jeg truer deg (herved) med ikke å levere boken tilbake.

There can be no doubt that (15) constitutes a syntactically well-formed sentence, but it is communicatively and pragmatically redundant to the point of utter inappropriateness. When solemnly declaring that a threat is being made, one so to speak takes the pragmatic edge off the threat itself.

In short, there are speech act verbs with or without a performative use. The main, semantically distinguishing feature of all those verbs is their ability to refer to or to report on speech acts. Whether a performative use exists or not can generally be supposed to be explainable on semantic grounds, or, rather, it is the result of the interplay of semantic features of the verbs in question and independent pragmatic principles.

In this perspective, it is surely no coincidence or synchronically uncontrolled diachronic whim that the so-called "verbs of saying" appear in the construction illustrated in (1). As lexical verbs, they can of course themselves be VP-pronominalized in the usual manner exemplified earlier,

cf. (16)-(17):

(16) Lovet han å levere boken tilbake? - Ja, han gjorde det.

(17) Ble det sagt/påstått/foreslått at det hele skulle være et falsum? - Ja, det ble det.

In addition, being speech act verbs with propositional scope, they are also naturally used as lexical alternatives to the grammaticalized VP-pronominalizing constructions in (16) and (17); cf. again (1), and also (18)-(19), which admit of an explanation along exactly the same lines:

(18) Lovet han å levere boken tilbake? - Ja, han lovet det.

(19) Ble det virkelig lovet at det skulle bli forgang i saken? - Ja, det ble lovet det.

To the extent that an explanation along the lines I have proposed is acceptable, the need for a diachronic explanation of the kind envisaged by Fretheim no longer arises.

Finally, some people, like for instance Fretheim, might be inclined to pass less severe judgements on the grammaticality of sentences like (3) and (5) than I do. I suspect that those people model their interpretation and evaluation of such sentences on the analogy with sentences like (1).

REFERENCES

- Askedal, J. O. 1982: On the Syntactic Representation of So-Called "Existential-Presentative Sentences" in Norwegian and German. A Contrastive Analysis, in T. Fretheim/L. Hellan (eds.) 1982: Papers from the Sixth Scandinavian Conference of Linguistics, Trondheim, pp. 11-25.
- Austin, J. L. 1962: How to Do Things with Words, Oxford U. P.
- Fretheim, T. 1971: Identity-of-Sense-Pronominalization and the Existential Quantifier, Working Papers in Linguistics 1, University of Oslo.
- Fretheim, T. 1977: Syntaktisk analogi - noe mer enn en billig nødløsning? En undersøkelse av konstruksjoner med det formelle subjekt det, i T. Fretheim (ed.) 1977: Sentrale problemer i norsk syntaks, Oslo, pp. 113-170.

University of Oslo, Department of Germanic Studies
P. O. Box 1004, Blindern
N-OSLO 3
Norway

